

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра нової та новітньої історії

Дипломна робота

На тему: **«Феномен китайського «економічного дива»:
становлення та розвиток»**

Студента 4 курсу групи ІЗ-41

Напрямок підготовки:

Історія та археологія

Спеціальність: 032 гуманітарні науки

Фіалка М.М.

Фіалка Михайло Михайлович

Керівник: док. іст. наук

проф. Чувпило О.О

Національна шкала: _____

Кількість балів: _____

Члени комісії _____

_____

_____

Харків – 2023

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. БАЗОВІ ЕЛЕМЕНТИ ДЛЯ РОЗУМІННЯ ПІДГРУНТЯ ДОСЯГНУТОГО ПРОГРЕСУ	7
РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНИЙ ВПЛИВ – ОСНОВНИЙ «ДВИГУН» КИТАЮ	26
Економічні зрушення 1918 – 1927 рр.	27
Соціально-економічна політика нанкінського уряду	28
Економічний розвиток часів окупації	29
Стартові умови напередодні реформ 1978 року	30
РОЗДІЛ III. Особливості китайської планової економіки	32
Структуризація та класифікація змін на території країни	38
Трудовий потенціал	39
Експортна експансія	42
Створення заощаджень	45
Інновації	48
Роль держави	49
РОЗДІЛ IV. ВСТУП У СОТ У ЯКОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПЛАНІВ НА МАЙБУТНЄ	50
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Останнім часом Китай починає відігравати значну роль не тільки у рамках регіону, у якому знаходиться дана країна, а й загалом усього світу. Його темпи розвитку вражають представників «старих» європейських країн, а амбіції та перспективи, що їх висувують на з'їздах партії щороку, усе більше та більше бентежать сучасних світових лідерів. І, що найцікавіше, причина їхнього головного занепокоєння не у самому стрімкому розвитку Китаю, який звичайно є серйозним, а у тому шляху, яким і досягається цей розвиток. Дана країна руйнує світове сприйняття поняття «державного успіху», адже, фактично, вона протиставляє себе усьому світу, говорячи про те, що саме її модель розвитку, яку так сильно критикують, є найбільш успішною. Але такі значні здобутки були б абсолютно неможливими без підготовки, що тривала десятиліттями, та постійних змін державного управління, що забезпечували собою ефективне виконання тих чи інших реформ.

Актуальність теми підтверджується тими офіційними статистичними даними, які можна віднайти на електронних просторах різноманітних організацій (WorldBank, наробки спеціалістів Денверського Університету та інші). Згідно із ними, Китай вже займає лідерські позиції у багатьох сферах нашого життя, а через деякий час, за прогнозами, перетвориться на світового гегемона.

У такому випадку все більш та більш цікавішим стає аналіз тих початкових позицій, що мав Китай на початку свого розвитку, у контексті можливого застосування його досвіду у тій чи іншій країні. Але ті економічні реформи, що почали втілюватися у життя у другій половині ХХ століття на території Китаю, викликали спочатку нерозуміння, а потім і невдоволення багатьох тогочасних лідерів. Річ у тому, що уряд Китаю обрав власний шлях, який істотно відрізнявся від загальноприйнятого, а значить і був причиною шквалу критики, із якою мешканцям даної країни потрібно було навчитися співіснувати.

Беручи до уваги певну існуючу «закритість» інформаційного простору країни, підґрунтям для нашого дослідження стануть не тільки роботи сучасних світових дослідників, а й їх колег, що безпосередньо проживають (або проживали) на території країни та взаємодіють (або взаємодіяли) із досліджуваними нами аспектами.

Кожна з робіт має велику науково-практичну цінність, але у них не вичерпуються усі концептуальні питання вказаної теми та не знімаються деякі протиріччя, що виникли під час її вивчення.

Наведене вище свідчить про необхідність детального аналізу усіх тих особливостей економічних перетворень, що відбуваються на території Китаю вже багато років.

Мета та завдання дослідження. Дослідження має на меті проведення комплексного аналізу (як історико-політичного, так і економічного) китайських реформ та їх особливостей, що у сукупності формують унікальну систему державного управління.

Відповідно до поставленої мети курсова робота спрямована на виконання наступних завдань:

- З'ясувати зміст та головні особливості економічних перетворень у Китайській Народній Республіці;
- Встановити початковий етап (умовну «точку відліку») досліджуваних реформ, із метою розуміння можливості перейняття досвіду Китаю урядами інших країн;
- Розкрити зміст тих проблем, із якими уряду держави довелося зіткнутися у процесі перетворення країни;
- Визначити основні опорні моменти проведених реформ;

- Дослідити майбутні перспективи застосування подібних реформ у подальшому розвитку Китаю з огляду на нові виклики, перед якими постає уряд держави;

Об'єктом дипломної роботи є питання впливу внутрішньополітичних перетворень у Китаї на його місце на міжнародній арені.

Предметом роботи є економічні реформи, що стали базисом для вищезазначених внутрішньополітичних перетворень.

Хронологічні межі охоплюють період ХХ – початку ХХІ століть.

Методи дослідження обрано, виходячи з поставлених у роботі мети та завдань, з урахуванням об'єкта та предмета. Діалектичний метод дозволив дослідити процес розвитку відношення до проведення реформ у державі зокрема, у різноманітних працях науковців та дослідників даної тематики (використовувався протягом усього дослідження). Метод структурно-системного аналізу дозволив усебічно дослідити елементи проведення тогочасної зовнішньої політики держави у різних куточках світу у контексті побудови нового сприйняття китайського розуміння поняття національної безпеки.

Історичний метод надав можливість простежити еволюцію підходів до становлення країни на зовнішньополітичній арені, виокремивши особливості, що так чи інакше вплинули на формування національної самосвідомості звичайного населення. Порівняльний або компаративістський метод, у такому контексті, використовувався під час зіставлення даних підходів задля того, щоб з'ясувати те, як саме історична особливість у вигляді складного минулого вплинула на світосприйняття міжнародних відносин китайською елітою.

Метод аналізу та синтезу використовувався для дослідження об'єктивних, суб'єктивних і кваліфікуючих ознак проведених реформ тих часів. Статистичний метод використовувався під час дослідження й обробки статистичних даних щодо результату імплементації тих чи інших реформ.

Теоретичною основою дипломного дослідження є наукові праці іноземних (у першу чергу китайських) учених у галузі історії, політології та геополітики, а також література з теорії та історії держави та права, адміністративного й цивільного права, основ логіки, філософії, психології та інших наук.

Структура та обсяг дипломної роботи зумовлюються метою та завданнями дослідження. Робота складається з вступу, чотирьох розділів, які містять власні підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дипломної роботи становить 63 сторінки, з яких основний текст займає 60 сторінок, список використаних джерел (20 найменувань) – 3 сторінки.

РОЗДІЛ І. БАЗОВІ ЕЛЕМЕНТИ ДЛЯ РОЗУМІННЯ ПІДГРУНТЯ ДОСЯГНУТОГО ПРОГРЕСУ

Протягом власної історії Китай пережив абсолютно різні за власною складністю часи, але останнє століття можна без перебільшення назвати найактивнішим із точки зору розвитку останнього. Де-факто, наразі ми говоримо про закладання основ могутності держави у контексті конкурування за світове лідерство. Комунізм (а точніше його видозмінена форма, звичайно) став тим об'єднуючим фактором, завдяки якому вдалося майже повністю перебудувати та видозмінити державу. Цілком зрозуміло, що подібні процеси є вкрай важкими у реалізації, а тому і час, необхідний на їх, як то кажуть, розгортання також є істотним.

Коли ми говоримо про роботу із соціумом, варто розуміти, що на перебудову останнього потрібно або витратити величезну кількість часу, або вдатися до настільки радикальних норм, які у сучасному світі навіть важко уявити. «Культурна революція», розпочата в КНР, мала на меті саме докорінну зміну китайського суспільства, але, при цьому, було чітко зрозуміло, що остання проходить в жорстких умовах браку часу. У сучасній політиці Китаю ми повсюди бачимо відголоски тих процесів, основи яких були закладені приблизно років 50-60 тому, що, у свою чергу, означає існування нагальної необхідності розібратися із ними задля покращення розуміння того, що наразі відбувається на світовій арені.

Незважаючи на те, що наразі ставлення до КНР у світі є досить неоднозначним (це виходить із, так би мовити, тієї парадигми, скрізь яку той чи інший дослідник розглядає сучасний світоустрій), жоден із політиків, дослідників або економістів не сперечається із тим фактом, що більшість майбутніх світових процесів буде так чи інакше зосереджена навколо даної держави.

Деякі зазначають про те, що ми наразі говоримо про беззаперечного майбутнього світового лідера, інші ж про його роль у якості дестабілізуючого фактору міжнародних відносин, але, на нашу думку, останні роки довели, що прогнозування є досить невдячною справою, а тому радше за все у таких ситуаціях спиратися на голі факти і намагатися робити припущення на їх основі тільки у короткостроковій перспективі.

Перше, що важливо усвідомлювати – особливість соціуму, яка виражається у вкрай високому рівні «керованості» останнього. Така характеристика, загалом, може бути застосована до більшості держав азійського регіону (здебільшого мова йде про ті, які мали біль-менш довгу історію у якості однієї країни), але у випадку Китаю вона є, так би мовити, гіпертрофованою, що, у свою чергу, позначається на політиці загалом.

По-друге, потрібно чітко розуміти те, що китайська політична еліта загалом, незважаючи на існуючі «точкові» проблеми у кадрах, носить державницький характер, що безпосередньо впливає на рішення, які нею приймаються. Звичайно, ніхто не говорить про те, що базові проблеми, які притаманні будь-якому чиновнику у світі, не можна перенести на китайських колег, але головна відмінність останніх полягає у тому, що більшість із них, приймаючи те чи інше рішення, керується принципами того, як саме від цього може виграти ввірене йому «поле діяльності» (це, звичайно, можна пояснити і страхом перед системою, але тим не менш).

Третім, але від того не менш важливим фактором стає традиційність – китайський соціум у даному питанні є досить «валким», а тому будь-яка імплементація реформ повинна починатися із такого собі «культурного» обґрунтування. Власне наразі ми бачимо, що уряд держави максимально ефективно використовує пропагандистську машину задля того, щоб «у прямому ефірі» коректувати ставлення суспільства до тієї чи іншої проблематики, наставляючи останній на необхідний державі курс. На самому початку це було

чи не найголовнішим завданням керівництва країни, виконати яке у контексті розмірів (як фізико-географічних, так і соціальних) було вкрай важко, але, тим не менш, необхідно.

Таким чином ми розуміємо, що реформи в Китаї здійснювалися за чітко розробленою програмою, яка враховує менталітет китайського соціуму та реальні можливості країни – важкі роки чекали китайський народ, який відмовляв собі фактично в усіх можливих зручностях життя в ім'я досягнення "великої мети", яка була поставлена перед ним партією.

Був пророблений величезний шмат роботи, без якого подальший розвиток був просто неможливим – перш за все були чітко окреслені кордони національної самоідентифікації суспільства із акцентом на місце останнього у світовій історії у контексті необхідності засвоєння тих перспектив, що відкриваються перед останнім у зв'язку із цим. Це дозволило політичному керівництву забезпечити існування стабільності, контрольованості та, що більш важливо, прогнозованості у роботі із соціумом, що, у свою чергу, є необхідною базою для будь-яких перетворень із довгостроковими планами.

Якщо говорити мовою цифр, то тут останні, безумовно, на боці уряду, адже завдяки таким методам Китай за період із 1978 року до 2020 зміг показати феноменальний результат темпів зростання ВВП, показники якого знаходяться приблизно у позначки в 9% річних (іншими словами, ми говоримо про фактичне подвоєння даного показника кожні 7-8 років за відліковий період).

Цілком логічно, що подібні результати є можливим тільки у випадку існування повного контролю над суспільством завдяки чітко розробленій програмі реформ, яка формується завдяки відмові від загальноприйнятних догм та визнання власних помилок із наступним їх якомога швидким вирішенням, що є невід'ємним етапом процесу реформування будь-чого.

Інші цифри, якими прийнято оперувати у контексті оцінки діяльності уряду, тільки підтверджують правоту останнього, адже, наприклад, ми говоримо про

зростання долі виробництво ВВП на душу населення приблизно у 5 разів, а власне продуктивності праці майже у 4. Більше того, буквально за декілька десятиліть держава змогла позбутися дефіциту товарів (що у рамках розмірів останньої є неймовірним результатом). Даний результат став можливим завдяки складному процесу поєднання планової економіки з економікою ринкового типу – досягнення китайських вчених та дослідників, яке продемонструвало власну ефективність на практиці.

Серед результатів реформ можна виділити:

- Істотне зростання прибутків середньостатистичної китайської родини;
- Істотне зростання валютних резервів держави із року в рік;
- Збільшення терміну середньої тривалості життя до майже 72 років;
- Займання лідерських позицій за обсягом виробництва зернових, м'яса, бавовни, земляних горіхів та фруктів, а у промисловій сфері – з виробництва сталі, вугілля, цементу, хімічних добрив та телевізорів;

Загалом, основу сьогоdnішнього успіху Китаю складає сільське господарство, робота у якому була значно видозмінена в ході розвитку ідеї «соціалістичного товарного виробництва». Власне основна ідея полягає у встановленні таких відношень із селянами, коли держава укладає із ними договори купівлі-продажу товарів кожен новий рік. Контрактний варіант, при цьому, використовується тільки у тому випадку, якщо мова йде про розкореляцію ціни закупівлі та ринкової. Власне таким не хитрим способом керівництво держави має змогу вдаватися до, де-факто, регулювання ринку, не втручаючись прямо у останній.

Власне це доволі сильно нагадує ринкову економіку тільки із тією різницею, що одну із ролей бере на себе держава задля того, щоб мати можливість «коригувати» ситуацію у даній сфері – так наприклад контракти зазвичай

укладаються у доволі таки жорсткій формі і покаранням у випадку недотримання умов у деяких випадках може навіть ставати позбавлення прав володіння землею.

Власне такі міри дали свій результат адже, наприклад, темпи зростання виробництва с/х продукції були збільшені до 6-7% річних, а рівень врожайності у перерахування на людину досяг приблизно 500 кг.

Якщо ж говорити про промисловість, то тут все не менш цікавіше – якщо коротко, то реформи, які почалися наприкінці 1984 року, мали абсолютно такі ж завдання, що і сільсько-господарська, про яку ми говорили вище. Власне кажучи можна виділити 2 основних завдання, які на той момент постали перед урядом країни, – збільшення мат.зацікавленості працівників та виробників зокрема та послаблення централізації задля надання можливості бурхливого розвитку сфері.

Що цікаво, це дозволило не тільки активізувати ринкові відносини серед виробників та тому етапі, а й значно скоротити державний апарат, який слідкував за «виконанням» поставлених завдань (мова йде про істотне скорочення робітників державної сфери, приблизно 50% тих, хто так чи інакше мав відношення до даної царини).

Власне головним КРІ у контексті вищенаведеної реформи було поставлено 3 показники:

- Обсяг виробництва (іншими словами – робіть, що завгодно, але план виконуйте);
- Виконання тих самих контрактів із державою;
- Прибуток;

Більше того, держава абсолютно не мала нічого проти стосовно того, що компанія буде перевиконувати план і реалізовувати свій продуктивний надлишок на ринку (знову ж таки – прекрасний приклад того, як проявляється один із моментів ментальності, про яку ми говорили вище).

Більше того, держава робила (і робить, звичайно) все можливе задля того, щоб постійно скорочувати власну присутність (принаймні у її традиційному

вигляді) у сфері виробництва. Іншими словами, у діяльність компаній імплементується все більше та більше елементів ринкової економіки, головне завдання яких – посилити конкурентоспроможність сфери та держави в цілому. При цьому потрібно розуміти, що це аж ніяк не означає те, що держава «випускає» із власного поля зору діяльність компаній. Навпаки, контроль, пом'якшуючись із одного боку, значно посилюється із іншого – найпростіший приклад полягає наприклад у тому, що без «неформальної» згоди політичної еліти майже неможливо отримати те чи інше фінансування власного підприємства із за кордону.

Власне результат подібний перетворень проявився доволі швидко у вигляді бурхливого розвитку, і тут, що важливо, була основна проблема країни, яка полягала у необхідності збереження пропорційного розвитку у різноманітних сферах, а нагальна диспропорція, що формувалася у ті часи, дане завдання значно ускладнювала.

Власне тому політична еліта вдалася до традиційного вже методу «гальмування» розвитку, який є перевіреним та дієвим, – збільшення оподаткування (у деяких випадках до 70% від прибутку) та скорочення кредитування (що, власне породило інші проблеми, які були пов'язані із тими, що власники почали економити на амортизації, навчанні працівників і тд).

Однак ці реформи призвели до цілої низки проблем, серед яких важливе місце займають прискорене зношування вже застарілого обладнання, низька кваліфікація робітників і фахівців, недостатні темпи розвитку комунікацій, диспропорції у розвитку галузей, що перейшли і переходять на нові принципи господарювання та інші проблеми.

Потрібно розуміти, що в сучасних умовах для держави вкрай важливо підтримувати і рівень зацікавленості інвесторів у інвестування в державу. У такому контексті наразі є цілком очевидним, що китайський уряд стимулює розвиток компаній з іноземним капіталом, що користуються перевагами

внутрішнього ринку, доступною робочою силою, орендними платежами та послугами, а також стабільним політичним кліматом.

Власне преференцій та, так би мовити, бонусів у тих, хто інвестує кошти в Китай доволі таки багато – це і пільговий статус в СЕЗ, і зниження вартості оренди/купівлі землі, і знижені податки і тд.

Але, на диво, у даній сфері життєдіяльності держави результати доволі таки «скромні» адже незважаючи на те, що уряд активно заохочує створення компаній за участю іноземного капіталу та надає пільги у спеціальних економічних зонах та "відкритих містах", іноземні інвестиції здійснюються дуже повільно та зустрічаються з рядом перешкод.

По-перше, західні країни не бажають отримати в особі Китаю нового конкурента, тому намагаються не завозити нові технології, що уповільнює процес розвитку індустрії у Китаї. Більше того, останні, здебільшого, працюють на внутрішньому ринку, що аж ніяк не впливає на покращення стану справ, звичайно.

По-друге, рівень корупції в країні, навіть не зважаючи на активну протидію, є високим (а більшість іноземців не розуміють власне його основної суті), що ускладнює взаємодію іноземних інвесторів з місцевими державними структурами, істотно знижуючи рівень довіри до влади.

По-третє, існують нагальні проблеми із спробами ухилення від податків, що ставить під загрозу діяльність подібних компаній в державі загалом.

По-четверте, іноземні компанії незадоволені жорсткістю законів, низькою кваліфікацією робітників та фахівців та бюрократичним стилем роботи державних структур, що ускладнює їхню роботу та знижує ефективність інвестицій.

Це призводить до того, що підсумовуючи результати міжнародних зіставлень ВВП за 2020 рік, виявлено, що Китай є найбільшою економікою світу: так наприклад обсяг ВВП держави за паритетом купівельної спроможності (ПКС)

склав близько 25 трлн доларів США, що перевищує аналогічний показник США, який становив 24 трлн доларів США, а частка країни в світовому ВВП загалом склала близько 17%.

Таким чином, Китай продовжує показувати стійке зростання своєї економіки і входить до числа найбільших економічних держав світу.

Останнім часом китайський уряд активно займається реформуванням економіки країни, ведучи її в напрямку інтенсивного розвитку замість екстенсивного розширення виробництва та експорту.

Така стратегія передбачає зростання внутрішнього споживання та використання інноваційних технологій [12]. Ці реформи необхідні для того, щоб Китай не потрапив у «пастку середнього доходу», коли країни досягають певного економічного рівня, але починають відчувати різке зниження темпів економічного зростання, тому що вони не можуть визначити нові джерела економічного зростання.

Проте, впровадження нової моделі зростання є складним завданням, яке вимагає значних зусиль та ресурсів. Багато економістів попереджають, що зростання китайської економіки може ще більше сповільнитися, якщо США та Китай продовжать застосовувати каральні економічні заходи один проти одного [12]. Таким чином, необхідно знайти шляхи вирішення торговельного конфлікту між США та Китаєм, щоб сприяти стабільному розвитку світової економіки та покращенню економічної ситуації в країнах.

В Китаї відбуваються помітні зрушення в структурі виробництва, а саме, частка валової доданої вартості, яка створюється в сільському господарстві, майже вдвічі зменшилася.

У 2000-х роках робоча сила і доступ до ресурсів були серйозно обмежені, тому інвестиції в основний капітал продовжували забезпечувати основні засоби для досягнення цілей зростання ВВП, зокрема після світової фінансової кризи.

Однак ефективність цих інвестицій зменшилась через надмірне інвестування та неправильне використання ресурсів. Тому, на нашу думку, необхідно зосередитись на більш ефективному використанні інвестицій, щоб підтримувати зростання ВВП в майбутньому.

Державні інвестиції відіграли значну роль у забезпеченні економічного зростання, а уряд Китаю періодично використовував державні інвестиції в інфраструктуру для прискорення зростання в періоди негативних потрясінь економіки.

Так сталося у 2009 році, коли великий інвестиційний пакет стимулювання приніс більше 8% зростання в тому році.

Після світової фінансової кризи китайська економіка розпочала розбудовувати свою економічну модель. За останнє десятиліття постійні високі обсяги інвестицій збільшили капітал та підвищили потенціал зростання економіки Китаю. Однак у останні роки обсяги інвестицій зменшилися, і тому Китаю необхідно приділяти більше уваги ефективності інвестиційних проєктів. Цей процес здійснюється за допомогою банківської системи, що відіграє важливу роль у фінансуванні проєктів.

Отже, для забезпечення подальшого розвитку китайської економіки необхідно забезпечити більш ефективне використання державних інвестицій у майбутньому, щоб збільшити їх вплив на зростання економіки та забезпечити стабільний розвиток національної економіки.

Хоча Китай має відносно високий обсяг основних фондів, його економіка все ще потребує інвестицій у декількох напрямках.

Наприклад, потрібне оновлення інфраструктури в сільській місцевості та для покращення зв'язку між приміськими районами та містами. У містах потрібно будувати підземні споруди, такі як водопровідні, газові та інші мережі, а також об'єкти електропостачання.

Також основні фонди промисловості та сільського господарства мають бути оновлені для забезпечення вищого рівня екологічності та ефективності.

У світлі прагнення Китаю покращити як екологічні, так і економічні результати, підтримка конкурентоспроможності виробництва та перспектив стійкого зростання у довгостроковій перспективі залежить від зростання продуктивності.

Щоб підвищити продуктивність, доведеться все більше покладатися на інновації та підприємництво. Китай докладає значних зусиль для виходу на перші позиції в ІТ-галузях, таких як мобільні платежі, краудфандинг та загальні послуги, що вимагає величезних нових інвестицій у складніші типи капіталу. [12]

Завдяки ліквідації торгових бар'єрів, конкуренція в Китаї значно зросла, а також збільшилась кількість прямих іноземних інвестицій.

За даними ЮНКТАД [16], Китай став найбільшим одержувачем прямих іноземних інвестицій серед країн, що розвиваються, з приростом припливу ПІІ до 141,2 млрд доларів у 2019 році.

Таким чином, КНР забезпечив собі від 6,7% до 9,2% загальносвітового потоку ПІІ. За останні роки, темпи зростання припливу ПІІ до Китаю зменшуються, що свідчить про зміну тенденції розвитку економіки КНР.

У 2016 році країни, що розвиваються, склали 32,9% від світових прямих іноземних інвестицій (ПІІ), в 2017 році - 41,2%, а в 2018 році - 46,8%. Однак, у 2019 році питома вага цих країн у світових ПІІ скоротилась на 2,3 пункти відсотка в порівнянні з 2018 роком і становила 44,5%.

При цьому, у розвинених країнах найвища частка у світових ПІІ була зафіксована у 2016 році - 63,8%, а найнижча - у 2018 році (50,9%). У 2019 році частка розвинених країн у світових інвестиціях зросла на 1,1 пункти відсотка і становила 52%.

У 2019 році приплив ПІІ до Бразилії зріс з 53,7 млрд доларів до 72,0 млрд доларів, що свідчить про збільшення на 20,4% у порівнянні з попереднім роком.

Приплив ПІІ до Індії також зрос з 44,5 млрд доларів до 50,6 млрд доларів (приріст 19,9%). З 2016 по 2019 роки динамічно зростали іноземні інвестиції в Індонезію, з 3,9 млрд доларів до 23,4 млрд доларів (збільшення в 6 раз). ПІІ в Об'єднаних Арабських Еміратах стабільно зростають, темп приросту в 2019 році порівняно з 2016 роком становив 43,8%.

У той же час, приплив ПІІ до Туреччини скоротився за період з 2016 по 2019 роки з 13,7 млрд доларів до 8,4 млрд доларів, до Малайзії - з 11,3 млрд доларів до 7,7 млрд доларів.

Китай є найбільшим іноземним інвестором серед країн, що розвиваються. Незважаючи на те, що обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) скоротився з 196,1 млрд дол. до 117,1 млрд дол. з 2016 по 2019 рік, Китай продовжує зберігати свої позиції у світовій економіці.

Економічна політика, що була проведена в Китаї, перетворила його у велику торгову державу. Торгові потоки Китаю швидко зростають, що дозволяє йому займати провідні позиції серед торгових партнерів багатьох країн.

Китай є найбільшим експортером у світі. За період з 2015 по 2018 рік обсяг його експорту товарів збільшився на 1,1 раза - з 2273,5 млрд дол. до 2499,4 млрд дол. Середньорічний темп приросту експорту з 2009 по 2019 рік становив 9,9%. У 2019 році, порівняно з 2009 роком, експорт Китаю збільшився в 2,1 рази.

Хоча в 2019 році спостерігається деяке зниження обсягів експорту на 1,1 млрд дол., Китай все ще зберігає свої лідируючі позиції в світовій економіці.

Протягом останніх 20 років середній темп зростання експорту збільшувався на приблизно 114,0%.

У першій половині 2000-х років, Китай мав двозначні темпи приросту експорту, досягаючи 30-35% на рік. Однак, у 2009 та 2015 роках було зафіксовано скорочення експорту. З 2012 року відбувається уповільнення зростання експорту Китаю, що може свідчити про досягнення межі екстенсивного розвитку.

За період з 2000 по 2020 рік, щорічний темп приросту експорту знижувався до від'ємних значень у 2009 році (-16,0%), 2015 році (-2,9%) та 2016 році (-7,7%). У 2002 році темп приросту експорту становив 22,4%, а з 2003 до 2007 року перебував у діапазоні від 25,9% (2007) до 35,4% (2004).

У 2010 та 2011 роках темпи приросту експорту становили відповідно 31% та 20,3%. У 2017 році обсяги експорту стали збільшуватися та склали 2263 млрд доларів (темп приросту 7,9%).

Проте порівняно з 2015 роком (2273 млрд доларів), значення показника стало меншим. У 2017-2018 роках обсяги експорту знову зросли, темпи приросту склали 7,9% та 9,9% відповідно. У III кварталі 2020 року порівняно з II кварталом спостерігався приріст експорту на 14,8%, а у IV кварталі порівняно з III кварталом на 10,5% (порівняно з I кварталом - на 26,8%).

У 2020 році Китай продемонстрував найвищі показники експорту в листопаді та грудні, що становили відповідно 266,99 млрд доларів та 281,93 млрд доларів. У той же час, у лютому, коли було введено загальний карантин, показник експорту склав лише 80,4 млрд доларів - найнижчу значення за весь рік.

Проте, за перші два місяці 2021 року обсяг експорту досяг 468,87 млрд доларів, що свідчить про темп приросту на 60,6% порівняно з попереднім роком.

Щодо імпорту, мінімальні обсяги були спостережені в лютому та травні 2020 року, коли вони склали відповідно 142,3 млрд доларів та 144,2 млрд доларів, що становило зниження в порівнянні з попереднім місяцем на 14,5 млрд доларів та 10,2 млрд доларів відповідно.

Проте, починаючи з червня і до вересня, імпорт стабільно зростав, збільшившись з 167,3 млрд доларів до 202,1 млрд доларів на місяць. У жовтні відбулося зниження показника на 24 млрд доларів, але після цього намітилася тенденція до зростання, що призвело до того, що в грудні 2020 року імпорт Китаю склав 203,8 млрд доларів.

За період січень-лютий 2021 року обсяг імпорту становив 365,6 млрд доларів, а темп його приросту склав 22,2% в порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Згідно з дослідженням, за період з 1995 року по 2018 рік, частка високотехнологічних товарів у загальному обсязі експорту збільшилася в 4,4 рази, тоді як частка сировинних ресурсів зменшилася майже втричі. Це свідчить про успіхи Китаю у розвитку високотехнологічної галузі та зменшенні залежності від сировинних ресурсів.

За останні кілька років, китайські експортери стали ще більш конкурентоспроможними на світовому ринку, що призвело до зростання залежності американського ринку від поставок високотехнологічних товарів з Китаю.

Частка китайських наукомістких товарів в імпорті США зросла до 40% у 2019 році порівняно з 14% у 2003 році, що свідчить про значний зріст популярності цих товарів на світовому ринку.

За період з 2009 по 2019 рік середньорічний темп зростання імпорту з Китаю становив 102,3%, а з 2015 по 2019 рік - 105,3%. Ці цифри підтверджують те, що інтерес до китайських товарів зрос значно, а їх якість та конкурентоспроможність підтримуються розвитком високотехнологічних галузей Китаю та державною підтримкою підприємств.

Після зменшення у 2015 році, імпорт товарів стабільно зростав з 2016 року до 2018 року, з \$1585,5 млрд до \$2132,8 млрд. Протягом періоду з 2000 по 2020 рік найбільш значущий щорічний приріст імпорту зафіксовано у 2000 році (35,8%), 2003 році (39,8%), 2004 році (36,0%) та у 2010 році (38,8%). Найменші значення темпів приросту імпорту за останні двадцять років спостерігалися у 2009 році під впливом кризи (-11,2%), а також у 2015 році (-14,1%), 2016 році (-5,5%) та 2019 році (-2,7%).

Експорт та імпорт Китаю характеризуються високою динамікою у 2016-2018 роках. При цьому можна зазначити зростаючу динаміку для обох показників до 2014 року, після чого зазначалося їх зниження до 2016 року, а потім – новий зріст.

Слід також відзначити певне переважання обсягу експорту над імпортом, в окремі роки цей розрив збільшується.

У 2017 році темп приросту імпорту становив 16,1 відсоткових пунктів, у 2018 році – 15,8 відсоткових пунктів. У 2019 році зменшення обсягів імпорту порівняно з 2018 роком становило 62,2 млрд доларів США, а темп зростання імпорту в порівнянні з попереднім роком знизився на 3%.

Попри складність економічного року 2020, Китай зміг досягнути значних успіхів в експортній галузі, збільшивши свої доходи на майже 2,6 трлн доларів США, що становить зростання на 4% порівняно з попереднім роком.

З іншого боку, імпорт до Китаю скоротився на 8 млрд доларів США, але залишився на рівні минулого року, із значним зростанням у III та IV кварталах 2020 року на 19% та 23,5% відповідно, порівняно з II кварталом.

За допомогою кореляційного аналізу було встановлено, що зростання ВВП Китаю щільно пов'язане зі зростанням експорту, що свідчить про екстенсивне розширення виробництва в країні.

Найбільші золотовалютні резерви належать Китаю, який також є однією з десяти країн з найбільшими валютними резервами, що займають 67-69% від загальної кількості валютних резервів у світі. До інших країн з найбільшими валютними резервами належать Японія, Швейцарія, Індія, Тайвань (Китай), Гонконг (Китай, Саудівська Аравія, Республіка Корея та Сінгапур.

У 2020 році Китай володів 24,7% всіх валютних резервів у світі, що є досить високою цифрою. Проте з 2013 року, частка Китаю у світових валютних резервах трохи зменшилась, з 31,6% до 24,7%. Загалом обсяг валютних резервів у світі становив 13,1 трлн доларів США. Крім того, з 2016 року китайський юань

входить до складу світових резервних валют, що підкреслює роль китайської економіки.

За останні роки, суми валютних резервів країн у китайську юань стрімко зростають, з 90,8 млрд доларів США у 2016 році до 267,5 млрд доларів США в 2020 році, що є майже втричі більше. Частка вкладень у китайський юань також зросла з 1% у 2016 році до 2,2% в 2020 році.

Найпопулярнішими валютними резервами є долар США, євро, японська ієна та фунт стерлінгів. Проте частка вкладень у долар США знижується, з 65,7% у 2016 році до 59% у 2020 році.

Зростає ж частка вкладень у євро з 19% до 21%. Частка фунта стерлінгів стабільна і становить близько 4,7%, а частка вкладень у японську ієну зросла з 3,8% у 2015 році до 6% у 2020 році.

З огляду на економіку Китаю, від 2015 до 2019 року була стабільність відсоткових ставок як за депозитами, так і за кредитами. У 2015 році відсоткові ставки за депозитами знизилися з 2,75% до 1,50%.

У своєму дослідженні [19], зазначається, що Китай, Бразилія та ПАР є країнами, які мають найнижчу частку простроченої заборгованості за кредитами серед розвиваючихся країн.

Згідно з аналізом аналітиків МВФ, низька частка проблемних кредитів у банківському секторі Китаю може бути пояснена розширенням тіньових кредитних продуктів у небанківському секторі.

Ці вражаючі результати свідчать про ефективну економічну політику Китаю, у тому числі політику розміщення експортних виробництв та вибору партнерів, яка сприяє стабільному економічному розвитку країни.

Під час аналізу тенденцій зайнятості та заробітної плати в Китаї високотехнологічні та низькокваліфіковані галузі промисловості зазнали значних змін протягом останніх двадцяти років.

Згідно з дослідженнями, з 1995 по 2015 рік заробітна плата робітників та фахівців в цих галузях стабільно зростала, що є однією з головних рис економіки Китаю. Однак, в останні часи економічне середовище в Китаї почало змінюватися, зокрема, в зайнятості та заробітній платі.

Деякі дослідники вбачають найбільш важливими інвестиціями для Китаю інвестиції в освіту. Автори досліджень відзначають, що для того, щоб Китай міг дозволити собі витрати на покращення освіти та розширення соціальних послуг, можуть бути потрібні фундаментальні рішення щодо того, куди перерозподіляти гроші.

На даний момент, уряд Китаю виділяє значні кошти на освіту, проте витрати на науку та технології залишаються відносно низькими. За даними 2020 року, витрати на науку та технології були більше, ніж у три з половиною рази менші, ніж виділення на освіту. Щоб забезпечити стабільний розвиток економіки та підтримати конкурентоспроможність на міжнародному рівні, Китай може потребувати більш великих витрат на науку та технології, а також на розвиток інфраструктури та інших секторів економіки.

Аналізуючи структуру витрат консолідованого бюджету за період з 2010 по 2019 роки, можна зазначити, що питома вага витрат на національну оборону поступово зменшувалася з 5,9% у 2010 році до 5,1% у 2019 році.

У той же час, питома вага витрат на громадську безпеку за останні 10 років коливалася від 5,3% до 6,2%. Питома вага витрат на науку та технології також демонструвала коливання, але в цілому підвищувалася. У 2016 році цей показник зрос з 3,3% до 3,5% після попереднього зниження у 2015 році, і зберігав тенденцію до зростання впродовж 2017–2019 рр.

Витрати на систему соціального захисту та забезпечення зайнятості зростали найбільш від 16,9% до 15,7% відповідно, і досягли максимальних значень за останні 10 років. При цьому, питома вага витрат на освіту в цей же

період стабільно перевищувала витрати на науку та технології в 4 рази, на медицину та охорону здоров'я – в 2 рази.

Структура видатків консолідованого бюджету Китаю протягом періоду з 2010 по 2019 роки зазнавала певних змін, але загальна тенденція залишалася стабільною.

Найбільш значущою позицією у структурі видатків залишаються витрати на освіту, які з 14,6% у 2010 році збільшилися до 14,6% у 2019 році. Другою за важливістю позицією є видатки на систему соціального захисту та зусилля щодо забезпечення зайнятості, які зросли з 10,2% у 2010 році до 12,3% у 2019 році.

За період з 2010 по 2019 роки значущих змін у структурі видатків консолідованого бюджету Китаю не відбулося.

Поступово зменшується питома вага витрат на державне управління, а також на транспорт, національну оборону та громадську безпеку.

Витрати на науку становлять незначну частку у структурі видатків консолідованого бюджету Китаю – 4%, збільшившись на 0,4% протягом розглянутого періоду. У порівнянні з іншими країнами світу, Китай займає десяту позицію у розподілі видатків на НДДКР відносно ВВП, з показником 2,12%.

З метою модернізації своєї економіки, у 2015 році уряд Китаю прийняв стратегію розвитку під назвою "Зроблено в Китаї" (Made in China), яка передбачає перетворення країни на високотехнологічну світову державу до 2025 року.

Основний акцент в цій стратегії зроблено на розвиток інновацій, використання результатів НДДКР, створення інтелектуальних виробництв, впровадження робототехніки та штучного інтелекту.

Китай є світовим лідером за кількістю персоналу, зайнятого дослідженнями та розробками. За період з 2010 по 2018 рік, чисельність цього персоналу зросла в 1,7 рази (з 2553,8 тис. чол. у 2010 р. до 4381,4 тис. чол. у 2018 р.), що становить близько 34,5% світового обсягу. Однак, враховуючи кількість

персоналу наукових досліджень на 10 тис. зайнятих в економіці, Китай значно відстає від провідних держав світу.

Стратегія "Зроблено в Китаї" має на меті створення у країні інноваційного екосистеми, що передбачає підтримку підприємництва, посилення міжнародного співробітництва, створення нових галузей економіки та підвищення якості продукції, що випускається в Китаї.

Уряд Китаю відділяє значну увагу розвитку технологій штучного інтелекту, що дозволяє розвивати високотехнологічні галузі, такі як автономні автомобілі, медична діагностика та лікування, енергетика, екологія та інші.

Більше половини (55,6%) світових витрат на наукові цілі припадає на три країни: США, Китай та Японія, проте кожна з цих країн має свої особливості відносно витрат на науку.

США залишаються світовим лідером у витратах на науку, займаючи перше місце, тоді як Китай постійно збільшує свою частку у світових витратах на наукові дослідження та займає друге місце. Японія, зі свого боку, повільно знижує свою частку у світових витратах на науку.

У Китаї більша частина витрат на НДДКР належить не державі, а корпоративному сектору, при цьому значна частина витрат використовується для комерціалізації та впровадження результатів інтелектуальної діяльності.

Незважаючи на це, Китай займає одне з провідних місць у світі за сумою патентних заявок, завдяки зростанню кількості місцевих винаходів. Крім того, китайські дослідники активно публікують свої наукові дослідження у наукових журналах Web of Science, а їхні публікації також отримують високий індекс цитування.

Китай також займає передові позиції у світі щодо експорту високотехнологічних товарів, частка яких у загальносвітовому обсязі складає 25%. Крім того, Китай активно розвиває робототехніку та займає відповідні позиції в цій галузі.

За останній рік, уряд Китаю активно займався вирішенням проблем, пов'язаних з торговельною війною зі США, впливом пандемії COVID-19 на соціальну та економічну безпеку Китаю, а також забезпеченням політичної стабільності.

На сьогоднішній день, багато досліджень присвячені аналізу наслідків торговельної війни зі США. Деякі китайські економісти стверджують, що Китай повинен забезпечувати економічне зростання на рівні 6%, незалежно від витрат, тоді як інші розробляють нові ідеї, які зорієнтовані не тільки на темпи зростання, але й на якісні показники економічного розвитку [26].

Оскільки Китай є одним з найбільших виробників, торговим партнером та ринком, він може використовувати свої переваги для захисту та розширення своїх інтересів [27].

РОЗДІЛ II. ІСТОРИЧНИЙ ВПЛИВ – ОСНОВНИЙ «ДВИГУН» КИТАЮ

На нашу думку, у розумінні особливостей тих проблем, які стояли перед КПК на початку здійснення реформ, можна знайти подальше розуміння загальної сутності китайської моделі економічного розвитку в цілому. У такому контексті вважаємо за потрібне проілюструвати основні особливості розвитку держави у XX столітті, які і стали основними під час формування та подальшої формалізації особливого виду планової економіки.

Як таку «початкову» точку відліку ми пропонуємо брати поразку Китаю в опіумних війнах, яка стала причиною формування 2 основних проблем – перш за все саме після даного конфлікту країна стала, так би мовити, більш відкритою для світу, який почав із зацікавленістю дивитися у бік Азії, а по-друге, поставило державу у вкрай залежне становище, результатом якого називають «втрачене століття» (ну бо державі досить важко розвиватися комплексно та повноцінно у тій ситуації, коли остання є підкореною іншою країною).

Вже тоді, наприкінці 19 століття, майбутні китайські видатні особистості заговорили про необхідність активізації соціального, політичного та економічного життя держави задля того, щоб мати хоч якусь можливість конкурувати із Заходом («промисловий план» Сунь Ятсену тому гарний приклад).

Загалом ми (власне як і більшість дослідників історії країни, чесно кажучи) виділяємо 4 основні етапи, події яких стали формотворчими у контексті китайських особливостей:

- Економічні перетворення 1918-1927 років;
- Правління нанкінського уряду;
- Часи окупації;
- Період перед початком реформ 1978 року;

Економічні зрушення 1918 – 1927 рр.

Кінець 20-х років 20 століття називають періодом бурхливого та активного розвитку адже після закінчення революції розпочалася активна інтеграція держави у світову економіку і в світовий поділ праці зокрема. Власне інтеграція у даному випадку була скоріше одностороння, адже виражалася у активному залученні коштів іноземних інвесторів, які були зацікавлені перспективами, які перед ними малював даний регіон. Де-факто, ми говоримо про подвоєння темпів інвестування у державу (1.7 млрд доларів у 1918 проти 3.5 млрд у 1930) з огляду на активізацію суперництва між провідними гравцями регіону тих часів – Японії та Англії. Класична ситуація, яку у деяких регіонах ми можемо спостерігати навіть зараз, але на території Китаю вона мала певні особливості. Потрібно розуміти, що кожен із них використовував різні підходи, які здебільшого формувалися на основі тих цілей, які стояли перед ними. Японія, де-факто, просто жаждала «купити» територію держави шляхом інвестування коштів, а Англія у даному випадку виявляла себе більш далекоглядною, роблячи ставку на довгострокове співробітництво із місцевою владою. Приблизно тієї ж думки дотримувалися у ті часи і США, що, у контексті зростання напруги у регіоні на фоні протиріч між останніми та Японією, почало призводити до формування блоків.

Із часом Китай ставав все дедалі більшим включеним у глобальну економіку, що, у свою чергу, безпосередньо позначалося на тих процесах, що відбувалися всередині держави.

Так наприклад це проявилось навіть у сільському господарстві, модернізація якого у контексті розмірів держави та загальною відсталістю сфери було навіть не важливим, а необхідним елементом розвитку країни в цілому. Що казати, але за даними дослідників, у ті часи темпи зростання с/х ледве-ледве перевищували темпи зростання населення країни, що аж ніяк не могло позитивно впливати на розвиток останньої.

Соціально-економічна політика нанкінського уряду

Загалом, головна особливість Китаю даного періоду, про яку варто говорити – активізація впливу держави в тих процесах, що відбувалися всередині. Власне політичне керівництво тих часів робило усе можливе задля того, щоб сприяти розвитку національного господарства, яке за їх задумкою повинно було стати основою системи всередині держави. Так наприклад було із введенням нового митного тарифу (а потім його збільшенням у 4 рази), ліквідацією внутрішніх митних перепон і тд.

Значною економічною подією стало створення банківської системи в Китаї. На державні кошти були створені Центральний банк Китаю і Селянський банк, які відіграли вирішальну роль в уніфікації грошового обігу країни. Уряд ввів монополію на виготовлення монет і заборонив обіг срібла в зливках. У 1935 році була проведена радикальна грошова реформа, і державні банкноти стали єдиним законним платіжним засобом. Це призвело до зміцнення національної валюти та фінансової стабілізації.

Для стимулювання зростання національного капіталу та формування державного сектору уряд здійснив ряд заходів антикризового регулювання в різних галузях промисловості, які постраждали від світової економічної кризи 1929-1933 років. Уряд активно впливав на розвиток транспортної інфраструктури шляхом будівництва автомобільних доріг, розширення парового парку, значного збільшення протяжності залізниць та їх вантажопотоку.

Суттєвих змін зазнала і зовнішня торгівля Китаю — поступове скорочення імпорту та зростання експорту. Уряд намагався компенсувати слабкість аграрних перетворень запровадженням кругової поруки, економічними заходами стимулювання сільськогосподарського виробництва та агротехніки, сприянням створенню різних форм кооперації.

Економічний розвиток часів окупації

Економічна діяльність Японії в Маньчжурії мала глибокий вплив на регіон, перетворивши його з переважно аграрної території на сильно індустріалізований та урбанізований регіон. Це було досягнуто завдяки масовим інвестиціям у важку промисловість, яка спостерігала значне зростання в таких сферах, як виплавка чавуну та сталі, кольорова металургія та виробництво промислового обладнання, верстатів, локомотивів та автомобілів.

Японці також приділяли особливу увагу виробництву зброї та боєприпасів, у тому числі складного озброєння, такого як літаки та танки. Проте інвестиції в галузі споживчих товарів були обмежені, за винятком текстильної та паперової промисловості, які становили інтерес для японської армії.

У роки війни в Маньчжурії тривала інтенсифікація сільського господарства з упором на розширення посівів технічних культур (бавовнику, цукрових буряків). Проте продовольство і сільськогосподарська сировина експортувалися переважно до Японії, де окупаційна армія спиралася на продукцію маньчжурського селянства. З часом сільськогосподарське виробництво було поставлено під жорсткий японський контроль, і селянство втратило інтерес до збільшення виробництва.

Результатом 14-річної присутності Японії в Маньчжурії стала значна зміна соціально-економічної структури регіону. Маньчжурія стала індустріально-аграрним регіоном, де переважала важка промисловість, і Японія прагнула контролювати не лише промислове виробництво та транспорт, а й кредитно-банківську систему, створюючи японські банки, які контролювали грошовий ринок.

Загалом економічна діяльність Японії в Маньчжурії мала трансформаційний вплив на регіон, але також завдала значних збитків місцевому населенню, яке часто експлуатувалося на користь японської економіки та війська.

Стартові умови напередодні реформ 1978 року

Економіка Китаю напередодні реформ характеризувалася плановою економікою, яка була нерівномірно розподілена між різними секторами, з сильним акцентом на державному господарстві та важкій промисловості. Індустріалізація була проведена, незважаючи на низькі середні доходи населення, що призвело до рідкісної для країн з низьким рівнем доходу структури виробництва. Система планової економіки визначалася як «централізована система планування і розподілу ресурсів», з обмеженим контролем над сільським господарством і малими підприємствами. Економічна система також характеризувалася як модель воєнізованого комунізму з одноманітністю форм власності, централізацією в прийнятті економічних рішень, виключенням ринкових механізмів, рівноправним розподілом доходів, закритими зовнішніми відносинами та мобілізацією в економічній організації. Незважаючи на початкові умови, які були гірші, ніж у СРСР і Східній Європі, Китай зміг досягти значного економічного прогресу в наступні десятиліття завдяки реформам, які запровадили елементи ринково-орієнтованої політики та децентралізації.

Китайська економіка напередодні реформ також страждала від неефективності розподілу ресурсів, поганої інфраструктури та застарілих технологій. У промисловому секторі домінували державні підприємства, але вони часто були погано керовані та неефективні, що призводило до низької продуктивності та проблем із якістю. Неефективний розподіл ресурсів також був поширеним у сільськогосподарському секторі, коли фермери не мали доступу до ресурсів, необхідних для покращення виробництва та рівня життя.

Крім того, система рівноправного розподілу доходів, хоч і була спрямована на зменшення нерівності доходів, створила стримуючий стимул для працівників підвищувати свою продуктивність, що призвело до низького рівня моралі та задоволеності роботою. Закриті зовнішні відносини економіки також

обмежували участь Китаю у світовій економіці, перешкоджаючи економічному зростанню та розвитку країни.

Реформи, запроваджені Ден Сяопіном наприкінці 1970-х і на початку 1980-х років, були спрямовані на вирішення цих проблем шляхом поступового запровадження ринково-орієнтованої політики та децентралізації прийняття економічних рішень. Реформи дозволили розвинути більш диверсифіковану економіку з більшим наголосом на секторі послуг і приватному підприємстві. Запровадження іноземних інвестицій і лібералізація торгівлі також допомогли інтегрувати Китай у світову економіку, що призвело до посилення економічного зростання та розвитку.

Загалом економічна ситуація в Китаї напередодні реформ характеризувалася плановою економікою, яка була сильно централізованою та зосередженою на важкій промисловості. Система воєнізованого комунізму та рівноправний розподіл доходів призвели до неефективності, низької продуктивності та обмеженої участі у світовій економіці. Проте реформи, запроваджені Ден Сяопіном, заклали основу для економічної трансформації Китаю та швидкого зростання в наступні десятиліття.

РОЗДІЛ III. Особливості китайської планової економіки

Досліджуючи дану тематику, ми прийшли до висновку, що у випадку із Китаєм ми просто не маємо права використовувати такі ж самі «мірила», як і з усіма іншими державами або територіями. Унікальність обраного нами регіону проявлялась вже тисячоліття тому, коли китайська цивілізація значно випереджала за своїм рівнем розвитку своїх європейських «колег». Увесь світ знає про великі відкриття та винаходи, які були «zareєстровані» на території даної країни, – компас, фарфор, порох, папір та книгодрукування. Але, на превеликий жаль, «відкриття» Китаю для європейців, що, фактично, сталося у середині 16 століття (**1557 рік** – Португалія отримує Макао у якості своєї колонії), у довгостроковій перспективі негативно вплинуло на подальший розвиток цих територій.

У період із 16 по 20 століття на території Китаю, де-факто, відбулося зіткнення 2 цивілізацій: європейської та азійської. Зараз ми ведемо мову не про ті чи інші військові операції, які безумовно протягом століть мали місце, а про культурну взаємодію. Річ у тому, що європейці, які на той час були набагато більш підготованими до «зустрічі», протягом десятиліть змогли переорієнтувати на себе цю частину світу, почавши встановлювати на ній свої правила. Їх поведінка, загалом, абсолютно нічим не відрізнялася від того, як вони вели себе протягом десятиліть на території інших частин світу, що були їх колоніями. Але це досить сильно вдарило як по політичному, так і економічному житті Китаю. Для того, щоб було зрозуміло: середня тривалість життя населення на даній території станом на 1 жовтня 1949 року, коли була утворена Китайська Народна Республіка, становила приблизно 35 років. Навіть для повоєнної Європи, яка зазнала серйозних змін, це було дуже мало. Говорити ж про економічний стан населення ми не будемо, адже і так цілком зрозуміло, що ситуація була дуже складною.

Перед новим китайським керівництвом, яке доволі часто піддають критиці, що, на нашу думку, є не релевантним, з огляду на те, що було досягнуто ними, стояло неймовірне завдання – наздогнати, а потім і перегнати провідні країни світу за темпами економічного розвитку.

І, як виявилось, виконати поставлену глобальну мету було набагато складніше, адже у своїх розрахунках та намірах керівництво партії не враховувало величезну кількість обставин, які серйозно впливали на дійсні показники. Станом на кінець 70-х років ХХ століття стало зрозуміло, що існує нагальна потреба у реформуванні всієї системи.

І, в першу чергу, потрібно було трансформувати ставлення держави до чи то економічних, чи то політичних змін. Це, на нашу думку, виявилось найскладнішим завданням, адже, виконуючи його, потрібно було працювати із ставленням людей (у тому числі тих, хто знаходився на державній службі) до змін, що планувалися.

Було виокремлено 5 «стовпів» майбутніх внутрішніх перетворень, на які потрібно було спиратися, приймаючи те чи інше рішення. Надалі ми їх детально опишемо, адже вважаємо, що розуміння та правильний підхід до виокремлення унікальних особливостей власної країни – перший камінець у фундаменті економічних змін.

Фактор 1 – підвищення ролі ефективності держави в економіці.

Даний фактор був доволі цікаво описаний у китайській теорії реформ: *«...комплексна система макроекономічного контролю, що здійснюється за рахунок економічних важелів...»*. Тут доволі довго можна дискутувати про те, що саме малося на увазі під даним формулюванням, але це у рамках даної роботи нас не дуже цікавить. Інтерес представляє інше – обрання моделі економічного розвитку, яких на той момент було 2 – «шокова терапія» та градуалізм. Не вдаючись до складних економічних термінів, першу можна пояснити як керований «апокаліпсис» у економіці, головна мета якого – створення ринкових

відносин у якомога коротший термін. Головний недолік та небезпека даної моделі – високий рівень залежності від осіб, що є державними виконавцями на містах і майже повна відсутність можливості виправлення помилок. Друга модель, у свою чергу, пропонує абсолютно аналогічні важелі регулювання економіки, але у даному випадку їх інтеграція є поступовою, що дозволяє та надає державі (а точніше державним органам управління) контролювати увесь процес. При цьому всьому, термін уведення в дію даного методу є доволі значним.

Власне уряд Китаю вибрав саме другий спосіб, виокремивши 4 його основні характеристики:

- Поява іноземних компанія на внутрішньому ринку повинно бути поступовим задля того, щоб дати можливість розвинутися та закріпитися національній промисловості;
- Не існує нагальної потреби проводити націоналізацію державних підприємств на першому етапі, адже приватна власність може розвиватися не ЗАМІСТЬ державно, а ВОДНОЧАС із нею;
- Перехід до ринкової економіки може проходити без жорсткої макроекономічної політики;
- Цінова реформа не обов'язково повинна бути повною, відбуваючись одразу ж;

Як бачимо, китайська влада вже тоді залишала собі доволі великий простір для маневру, адже прекрасно розуміла, що для того, щоб держава, як така, залишалася ефективним інструментом управління, потрібно було постійно видозмінювати її вплив згідно із тією ситуацією, яка формувалася на той чи інший час розвитку. Найбільш важливим моментом у даному факторі стало розуміння того, що політика держава повинна бути послідовною та виваженою (кожна із реформ повинна була хоча б опосередковано продовжувати попередню). Так наприклад, спочатку була проведена цінова реформа, а вже потім реформа власності та майнових прав.

Фактор 2 – забезпечення існування значних ресурсів праці, якість яких буде постійно збільшуватися при цьому ніяк не впливаючи на їх ціну.

Уряд Китаю прекрасно розумів найголовнішу особливість країни – її просто неймовірну кількість населення. Власне це і стало одним із стовпів значного економічного розвитку, адже надмірна кількість працездатних людей надавала можливість підприємцям утримувати заробітну платню на низькому рівні доволі довгий час. Щоб було зрозуміло: завдяки фізичному переселенню людей протягом 10 років з початку економічних реформ (1978 – 1988 рр.) рівень приросту ВВП забезпечувався приблизно на третину.

Фактор 3 – підтримання високої долі інвестицій та заощаджень.

Власне кажучи, тут спостерігаємо приблизно таку ж саму ситуацію, що і у пункті вище, адже, за оцінками експертів, саме іноземні інвестиції забезпечували ще третину рівня росту ВВП щороку.

Фактор 4 – відкритість економіки (开放经济)

Згідно із міркуваннями китайських політиків, китайська економіка повинна бути експортоорієнтованою, вбачаючи своєю головною метою отримання валютних доходів, за допомогою яких і буде відбуватися збільшення техно- та наукоємності промисловості, засвоєння новітніх інформаційно-телекомунікаційних технологій та втілення сучасних систем промислової логістики.

Фактор 5 – вигідне ФГП країни.

Важливе значення в успіхах Китаю має географічне положення його території. У історичному процесі формування своєї території, експансія в південному і північно-західному напрямку дала країні вихід до Тихого океану, на її території виявилися найкоротші наземні шляхи від берегів Тихого океану до країн Європи. Загалом, Китай є третьою державою у світі за розмірами своєї території (після Росії і Канади).

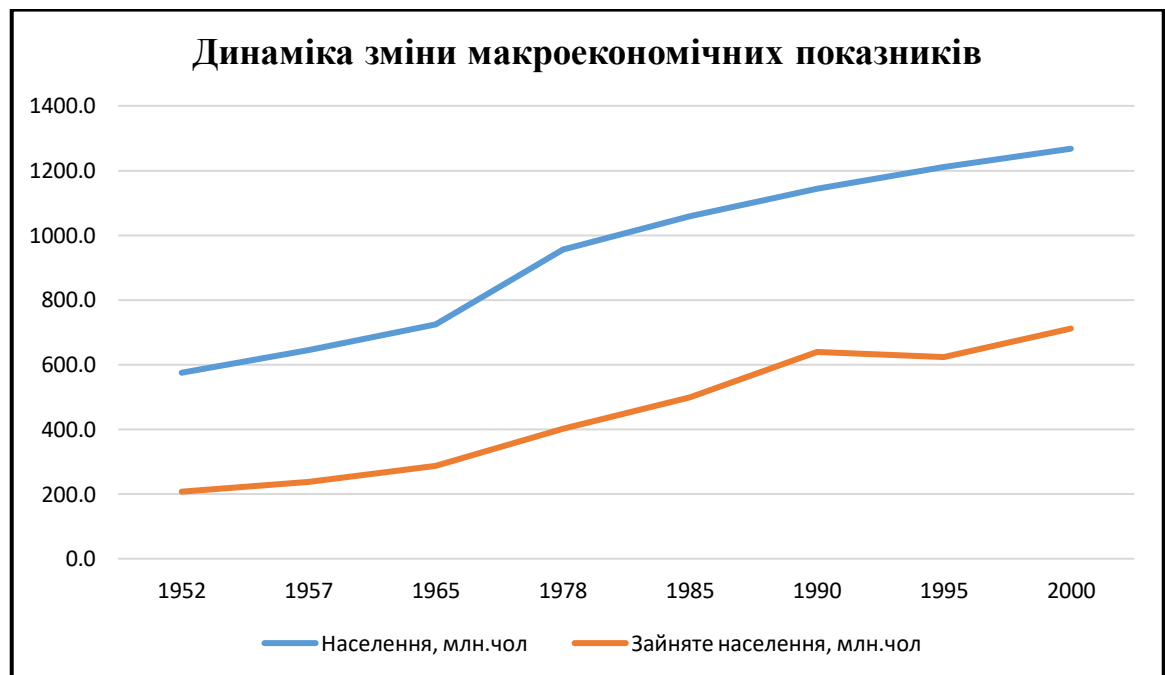
На території Китаю знаходиться ряд великих паливних (нафта, вугілля, газ), різноманітних рудних і нерудних родовищ корисних копалин (вольфрам, свинець, цинк, ванадій, титан, олово, молібден, нікель), а також будівельних матеріалів (гіпс, барит, фосфатні руди, слюди, азбест, каолін). За потенціалом гідроресурсів Китаю належить перше місце в світі. Однак в перерахунку на душу населення Китай не так вже й багатий на природні ресурси, особливо водні, лісові та земельні (рілля) ресурси.

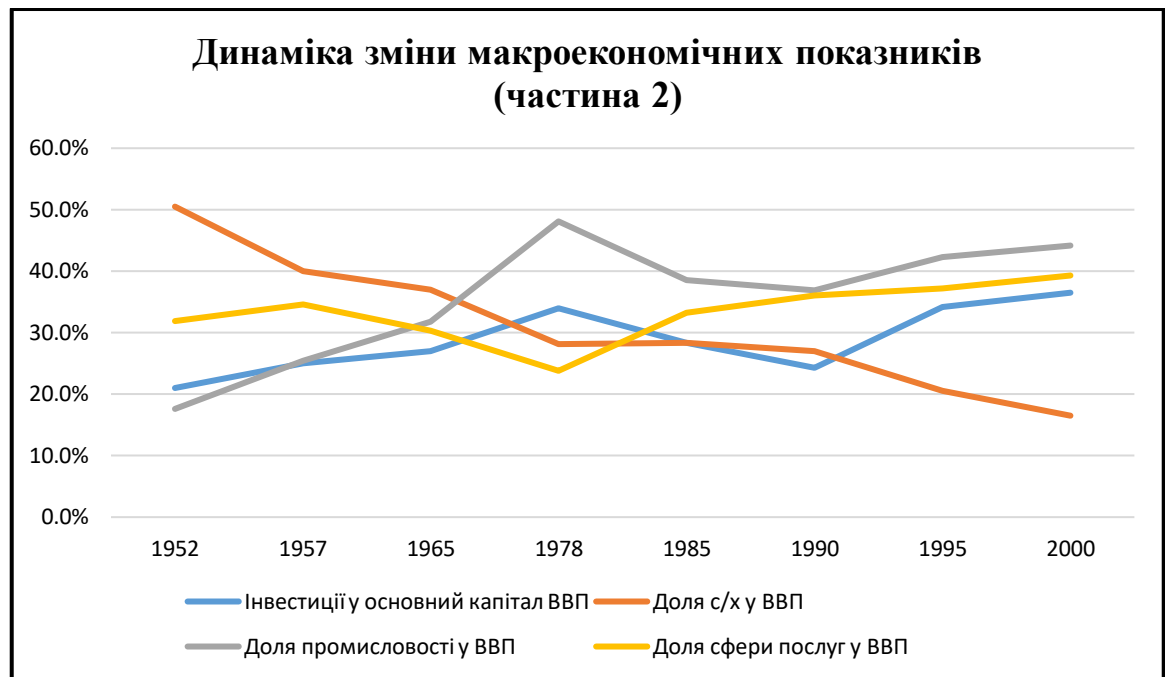
Власне як бачимо, формула успіху для Китаю виявилася доволі простою і не переобтяженою різноманітними незрозумілими економічними термінами. Із усього вищезазначеного вище, можемо зрозуміти, що найголовніше, що потребувала китайська влада на той момент – час для розвитку. Саме тому 4/5 «стовпів» економіки і були частково направлені на отримання даного головного ресурсу.

Для того, щоб наочно відобразити все те, про що ми тільки-но вели мову, ми пропонуємо звернути увагу на деякі макроекономічні показники, обравши у якості досліджуваного історичного періоду другу половину ХХ століття:

	1952	1957	1965	1978	1985	1990	1995	2000
Населення (млн.чол)	575,0	646,0	725,0	955,0	1058,0	1143,0	1211,0	1267,5
<i>*міське</i>	71,6	99,5	130,4	172,5	250,9	301,9	351,7	459,1
<i>*сільське</i>	503,2	547,0	594,9	790,1	807,6	841,4	859,5	808,4
Зайняте населення (млн.чол)	207,3	237,7	286,7	401,5	498,7	639,1	623,9	711,5
<i>*робочі та держслужбовці у містах</i>	16,0	31,0	49,6	95,0	140,6	143,1	149,1	212,7

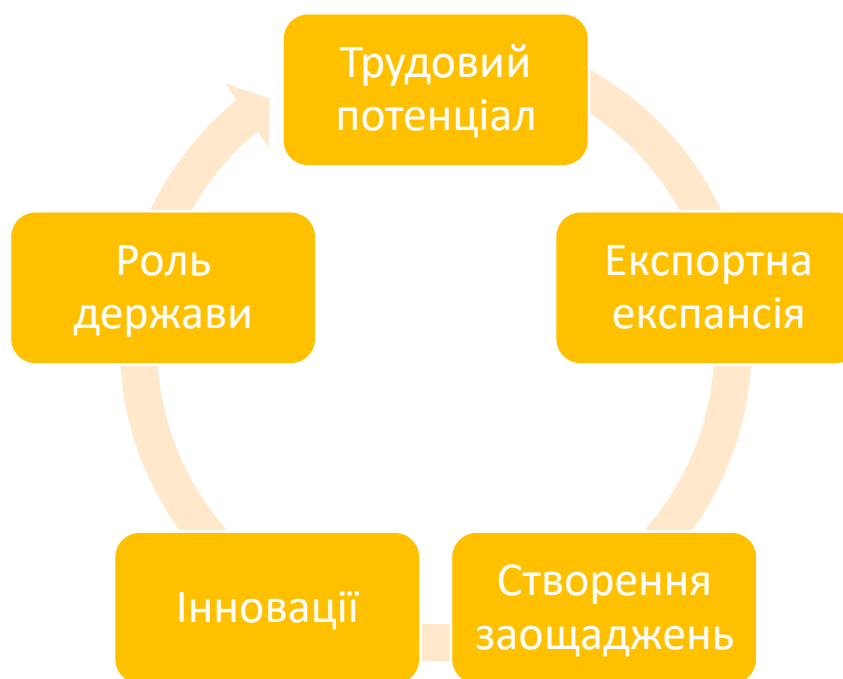
Інвестиції у основний капітал (% від ВВП)	21,0	25,0	27,0	34,0	28,4	24,3	34,2	36,5
Доля сільського господарства у ВВП (%)	50,5	40,0	37,9	28,1	28,3	27,0	20,5	16,5
Доля промисловості у ВВП (%)	17,6	25,4	31,8	48,1	38,5	36,9	42,3	44,2
Доля сфери послуг у ВВП (%)	31,9	34,6	30,3	23,8	33,2	36,1	37,2	39,3

Структуризація та класифікація змін на території країни

Раніше ми вже говорили про те, що реформи, що були розпочати наприкінці 70-х років ХХ століття на території Китаю були масштабними та, що найголовніше, комплексними. Більшість дослідників говорять про те, що у державі майже не залишилося тих чи інших сфер життя, які не були зачеплені перетвореннями. Але потрібно розуміти, що усі вони діяли в умовних кордонах тих «стовпів» розвитку, про які ми писали вище. Ми вирішили дещо структурувати, а потім і розкрити кожен із них, а тому, задля забезпечення спрощення розуміння пропонуємо звернути увагу на наступну модель:

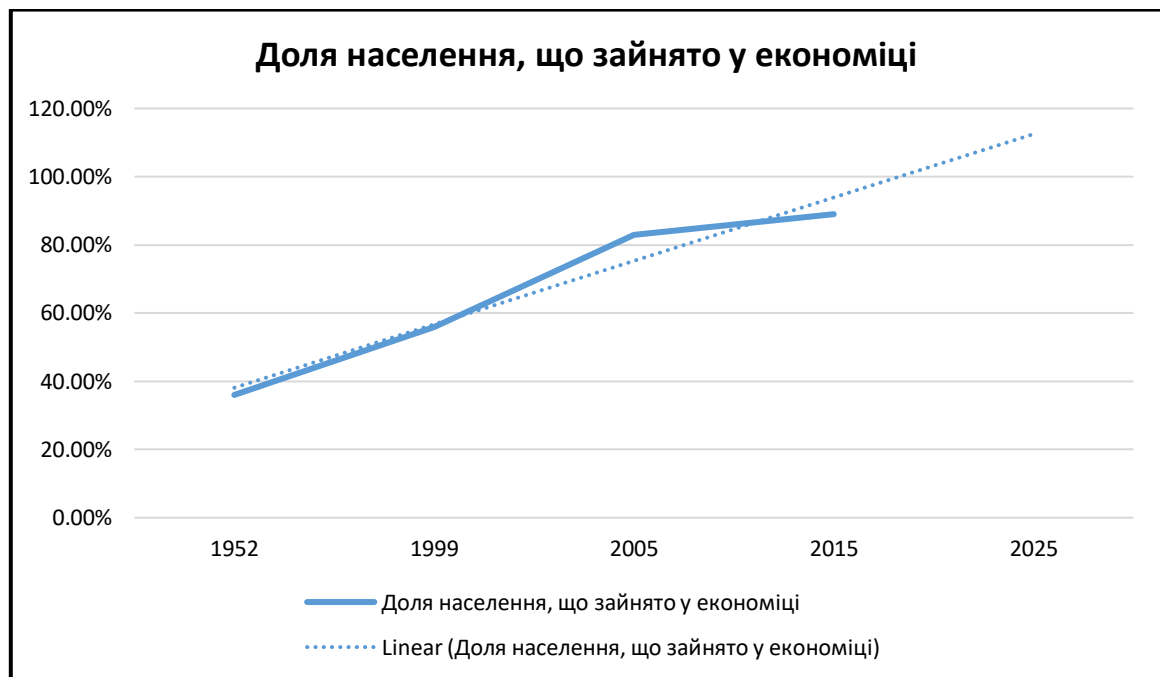
Трудовий потенціал

Власне кажучи, на нашу думку, саме даний показник є головним у цій історії успіху країни. Річ у тому, що жодна із сучасних держав (окрім Індії, яка ще тільки знаходиться на початку свого шляху, який, за нашою оцінкою, може бути таким же яскравим) не мають настільки неосяжного потенціалу. Але, що найголовніше, даний показник є повністю «природнім» – тобто таким, який майже неможливо штучно створити. І це є найголовнішою особливістю обраної країни, адже, при правильному розподіленні державних важелів впливу, що будуть направлені на збільшення маркерних показників даного пункту (кількість / якість / ефективність), можна отримати серйозні здобутки. Головна проблема тут полягає у доволі важкому стримуванні (контролюванні) даного показника. Керівному складу держави важливо віднайти баланс між економічним зростанням країни та ростом кількості її населення. Така «формула», звичайно, не є повною, адже для успішного її втілення потрібно враховувати доволі значний обсяг факторів.

Найголовніше, що вдалося зробити китайському уряду – збільшити рівень професійної підготовки тієї частини населення, що зайнята у промисловості.

Уряд держави робив усе можливо задля того, щоб подолати існуючу диспропорцію між кількістю населення, що зайнята в сільському господарстві та промисловості, прекрасно розуміючи, що для успішного та, що найголовніше, швидкого, розвитку потрібно «робити ставку» на саме на другий пункт. Статистичні дані, які ми проаналізували, тільки підтверджують наші вищесказані слова.

Найпершим показником, який у даному питанні є маркерним, може стати доля населення, що приймає участь у економіці. Із нижченаведеного графіку бачимо, що даний показник, станом на 2015 рік, збільшився майже у тричі:

Ми взяли на себе сміливість і вирішили спрогнозувати стан даного показника до 2025 року і побачили доволі цікаву картину, адже виходить, що китайській владі вдасться збудувати суспільство, яке буде повністю зайняте у економіці (або майже повністю, адже при розрахунку даного показника потрібно брати до уваги його ірреальність у вигляді 100%).

Цілком зрозуміло, що для підтримання постійного росту даного показника, потрібно проводити доволі активну внутрішню політику, що буде направлена, в першу чергу, на постійне збільшення кількості робочих місць. Аналізуючи праці

китайських дослідників, ми віднайшли, що, в середньому, за їх спостереженнями на території країни щороку створювалося приблизно 8 млн. нових робочих місць. Але, навіть при настільки великій та, фактично, неосяжній цифрі для більшості країн світу, у їх роботах велася мова про те, що за той же період китайський ринок створював приблизно 13 млн. нових робочих рук. Така сильна диспропорція, як бачимо, дозволяла тримати заробітну платню на доволі низькому рівні. Щоб було зрозуміло, середня (на території всієї країни, а не тільки окремо взятих регіонів) заробітна плата становила приблизно 50 – 60 доларів на селі та 150 – 160 доларів у містах (дані за 2015 рік). Власне така низька вартість труда давала дуже серйозний поштовх для розвитку промисловості, у першу чергу текстильної. У той час як аналогічний американський працівник отримував у 30 разів більше за місяць, а тайський – у 15, китайські працівники, ринок праці яких був надзвичайно сильно перегрітий, побоювалися втратити свою роботу навіть за такі маленькі (за мірками світу) кошти. Це, у свою чергу, створювало дуже привабливі умови для іноземних компаній, які бажали «зайти» на територію країни якомога скоріше, марячи серйозними прибутками.

Такі старання китайського уряду дали свої плоди, адже, подивившись на темпи розвитку (а точніше темпи приросту ВВП під час п'ятирічок / семирічок), можна, спершу, навіть не повірити:

Період	Приріст ВВП (%)	Приріст чисельності працюючих		
		Абсолютний (млн.чол)	Відсотковий	Відсоток у промисловості
1952-1957	71	30,4	15	40
1958-1965	38	49,0	21	12
1966-1970	46	57,6	20	46
1971-1980	83	79,3	23	119
1981-1985	66	75,1	18	35

1986-1990	46	140,4	28	31
1991-1995	76	40,4	6	14
1996-2000	49	32,0	5	11
2001-2005	54	46,8	7	22

Усі ці дані, які можна побачити вище, результат цілеспрямованої роботи із сферою населення. На нашу думку, у першу чергу тут зіграв той факт, що влада дуже плідно працювала у напрямку ліквідації неграмотності населення та, що важливо, покращення його кваліфікації. Задля цього створювалася безліч програм, завдяки яким китайські студенти / працівники абсолютно безкоштовно виїжджали за кордон з метою навчання.

Експортна експансія

Китайський уряд прекрасно розумів, що для того, щоб ефективно збільшувати рівень свого ВВП, даній країні потрібно орієнтуватися виключно на експорт, адже завдяки тим «трудовим преференціям», які ми описували вище, держава має всі шанси для успіху. Аналізуючи усі ті цифри, які будуть подані у подальшому, потрібно розуміти, що вони є можливими тільки для даної держави, адже жоден із зовнішньополітичних гравців нашої планети не має можливості показати такі цифри.

Умовно, розвиток китайської економіки можна розділити на етапи. Зазвичай, таким собі вододілом стає початок економічних реформ у 1979 році, але, на нашу думку, це не є абсолютно правильним. Ми вважаємо, що набагато релевантніше буде розділити економічний розвиток держави на періоди до вступу до СОТ, яке сталося у 2001 році, та після. Головним аргументом до цього можуть стати дані росту ВВП у період з 2001 року, адже, подивившись на них, побачимо, що він збільшився, фактично, у 6 разів (з 249 млрд. доларів США до 1200). Але підґрунтя до такого «вибуху» готувалося не просто роками, а десятиліттями, і зараз ми спробуємо у цьому розібратися.

У 1949 році, коли була створена КНР, перед урядом новоутвореної держави постала дуже серйозна проблема – тотальна бідність (як країни, так і держави). Потрібно віддати шану людям, які стали зачинателями китайських реформ, адже вони змогли зробити неможливе. Їх діяльність спершу була направлена на хоча б певне подолання бідності всередині країни, а вже потім і на отримання світового лідерства. Розглядати внутрішньополітичні кроки наразі не дуже цікаво, адже розібратися у них майже неможливо з огляду на специфіку втілення рішень, як то кажуть, на місцях. Річ у тому, що центральною владою допускається певна «ідентичність» у тих чи інших рішеннях, які приймаються на території країни. Це означає, що службовці, які керують на місцях, повинні, здебільшого, дотримуватися основної прийнятої лінії, але, у той же час, вони мають повне право приймати рішення на основі специфіки їхнього регіону (не відхиляючись, звичайно, від тієї самої лінії). Роблячи це, вони повинні розуміти, що, у випадку невдачі або якогось провалу, головними винуватцями будуть саме вони, а, як ми знаємо, Китай до таких людей ставиться дуже жорстко. Саме тому дуже важко якось стандартизувати прийняті рішення, і тому ми обрали ті зміни, що відбулися на зовнішній арені.

Якщо говорити сучасною мовою, то Китай – монополіст у виготовленні величезної кількості товарів самого широкого вжитку. Загалом, за підрахунками вчених, дана країна є лідером у продукуванні приблизно 100 видів товарів, подекуди маючи обсяги, які дорівнюють 80 – 90 % від світових показників. Так наприклад саме Китай виробляє 50% фотоапаратів, 25% пральних машин та 20% холодильників світу. Останнім часом, зважаючи на постійне збільшення наукоємкості підприємств, країна стає основним експортером техніки (як найпростішої, так і дуже складної).

Постає резонне запитання, сутність якого можна передати дуже коротко: у чому ж секрет такого шаленого успіху. Відповідь на нього, як не дивно, є такою ж простою, як і воно саме: **експорт технологій** неймовірних масштабів.

Одна з найважливіших особливостей китайської зовнішньої торгівлі - значний імпорт технологій, який дозволяє розвивати такі прогресивні сектори економіки як: виробництво програмного забезпечення, телекомунікаційного обладнання, нових матеріалів, біотехнологій. У цьому плані в 1990-і рр. у зовнішній торгівлі відбулася переорієнтація від закупівель комплектного обладнання до закупівель ключового устаткування і нематеріальних технологій (патенти, ліцензії і т. д.), це дає Китаю можливість на базі реконструйованих підприємств налагодити власне виробництво сучасної продукції і в кінцевому рахунку вийти на більш високий рівень технічного розвитку.

Сучасний етап розвитку зовнішньої торгівлі КНР характеризується переважанням серед партнерів промислово розвинених країн Заходу. Основними торговими партнерами Китаю є США, Японія, країни ЄС. Основна частина китайських закупівель машин, устаткування за кордоном припадає на Японію, Південну Корею, Тайвань, що пояснюється географічною близькістю і активною політикою стимулювання експорту, проведеної урядами цих країн, які надають Китаю фінансування закупівель на пільгових умовах. На частку Японії припадає в середньому близько 50% китайських закупівель машин і устаткування. США та ЄС – лідери в постачанні високотехнологічної продукції, літаків і електронно-обчислювальної техніки, технічної документації та «ноу-хау». Останнім часом Китай все більше та більше звертає увагу на країни, із ринками, що розвиваються, адже прекрасно розуміє, що саме там майбутнє.

Такі неймовірні темпи зростання, при правильному та раціональному підході до економіки, рано чи пізно повинні були привести до доволі великих цифр профіциту бюджету. Власне це і сталося на початку 2000-х тисячних років, коли Китай мав приблизно 150 млрд. доларів США валютних резервів, а на сьогодні – приблизно 3 трлн. доларів США. Така ситуація робить його найбагатшою країною світу за даним показником і, враховуючи те, що левина

доля даного резерву здебільшого розміщена у державних облігаціях різноманітних країн, одним із найвпливовіших гравців на міжнародній арені.

Створення заощаджень

Зростання економічного потенціалу КНР значною мірою зумовлене масовими капіталовкладеннями в національну економіку, які підживлювалися високими темпами заощаджень населення. Однак пояснювати високу норму заощаджень виключно слабкою системою соціального захисту, політикою однієї дитини та національною культурою не зовсім правильно.

Хоча ці фактори сприяли високій нормі заощаджень у Китаї, інші фактори, такі як низька довіра споживачів, обмежені можливості інвестування та відсутність добре розвиненої мережі соціального захисту, також зіграли свою роль. Крім того, важливо відзначити, що за останні роки Китай досяг значного прогресу в покращенні системи соціального захисту, включаючи розширення пенсійної системи та охоплення медичним обслуговуванням.

Варто також зазначити, що хоча заощадження населення відіграли значну роль у стимулюванні економічного зростання в Китаї, іноземні інвестиції також були вирішальним фактором. За останні кілька десятиліть Китай залучив значні іноземні інвестиції, особливо у виробничий сектор. В останні роки уряд Китаю також доклав зусиль для заохочення іноземних інвестицій у високотехнологічні галузі та послуги.

Нарешті, хоча твердження є правильним, оскільки зазначається, що заощадження населення мають більшу вагу в китайській економіці, ніж іноземні інвестиції, важливо визнати, що іноземні інвестиції все ще відіграють значну роль у стимулюванні економічного зростання та розвитку Китаю.

Для того, щоб продемонструвати динаміку зміни кількості вкладень, пропонуємо звернути увагу на наступну таблицю:

Період	Доля капіталовкладення у ВВП, %
--------	---------------------------------

1952 – 1957	12,2
1958 – 1965	16,4
1966 – 1970	12,6
1971 – 1980	17,2
1981 – 1985	24,8
1986 – 1990	28,4
1991 – 1995	33,9
1996 – 2000	35,1
2001 – 2007	45,2
2008 – 2015	46,8

Зусилля Китаю щодо залучення портфельних інвестицій шляхом розміщення акцій китайських державних підприємств на фондових біржах почалися на початку 2000-х років у рамках його більш широкої програми економічних реформ. Відкриваючи свої ринки для іноземних інвесторів, Китай сподівався залучити капітал і досвід, щоб допомогти модернізувати свою економіку та прискорити її зростання.

Одним із ключових способів Китаю залучити іноземних інвесторів було розміщення акцій китайських державних підприємств на фондовій біржі Гонконгу, яка вважалася воротами на китайський ринок. Ці лістинги дозволили іноземним інвесторам купувати акції китайських компаній, надаючи їм частку в історії зростання країни.

Багато компаній, які розмістили свої акції на фондовій біржі Гонконгу, були державними підприємствами, які раніше були заборонені для іноземних інвесторів. Відкривши ці компанії для іноземних інвестицій, Китай сподівався влити новий капітал і досвід у ці компанії, допомагаючи покращити їх ефективність і конкурентоспроможність.

Деякі з компаній, які розмістили свої акції на фондовій біржі Гонконгу, були дуже успішними, попит на їхні акції значно перевищував пропозицію. Особливо це стосувалося компаній у швидкозростаючих секторах, таких як технології та фінанси, де інвестори прагнули отримати шматочок китайського ринку.

Наприклад, розміщення акцій ICBI в 2006 році стало важливою віхою в спробах Китаю залучити іноземні інвестиції. IPO зібрало 22 мільярди доларів, що стало найбільшим продажем акцій на той час. Успіх лістингу ICBI допоміг зміцнити довіру до фінансової системи Китаю та спонукав інші компанії наслідувати цей приклад.

Окрім розміщення акцій на фондовій біржі Гонконгу, Китай також докладав зусиль для залучення іноземних інвесторів, відкриваючи інші частини своєї фінансової системи. Наприклад, у 2018 році Китай відкрив для іноземних інвесторів свій ринок облігацій на 11 трильйонів доларів, що зробило його одним із найбільших ринків облігацій у світі.

Загалом, зусилля Китаю щодо залучення портфельних інвестицій шляхом розміщення акцій китайських державних підприємств на фондових біржах були ключовою частиною його більш широкої програми економічних реформ. Відкривши свої ринки для іноземних інвесторів, Китай зміг залучити новий капітал і досвід, сприяючи економічному зростанню та модернізації. Результатом цих всіх дій стало те, що у Китаї утворився значний обсяг власного капіталу, який інвестори вкладають у фондовий ринок – мільйони представників китайського середнього класу стали купувати акції (число рахунків в брокерських конторах перевищило 80 млн). Щоб уникнути формування фондового «міхура» китайська влада поступово стали дозволяти відтік капіталу на іноземні ринки, в першу чергу на Гонконгську біржу. У результаті Китай в найближчі роки може стати найбільшим постачальником капіталу на світові ринки.

Інновації

Орієнтація Китаю на науково-технічний розвиток є важливою частиною його економічної стратегії. Країна визнає, що інновації є важливими для сталого економічного зростання, і активно шукає нові ідеї, технології та досвід від іноземних інвесторів через ПІІ. Пропонуючи західним інвесторам доступ до китайського ринку в обмін на сучасні технології, Китай зміг залучити значні іноземні інвестиції.

З моменту вступу до СОТ Китай спрямував ПІІ на високотехнологічні галузі та галузі з високою доданою вартістю. Країна також зробила значні інвестиції в дослідження та розробки, витративши 153 мільярди доларів у 2020 році, що робить її третьою за величиною витрат у світі в цій сфері. Інвестиції Китаю в дослідження та розробки привели до успішного запуску 40 супутників Землі та пілотованого космічного корабля з 1996 року.

Китай також намагався отримати доступ до технологій через інвестиції за кордоном, виконавши замовлення на понад 216 мільярдів доларів у сфері підрядного будівництва за кордоном. Країна інвестувала значні кошти в країни, що розвиваються, і країни з перехідною економікою, особливо багаті природними ресурсами в Африці та Центральній Азії. На кінець 2020 року чистий обсяг прямих інвестицій Китаю за кордон склав \$76 млрд, а обсяг накопичених китайських інвестицій в Африці — \$550 млрд.

Інвестиції Китаю в науку і технології призвели до значного зростання його економіки, причому 30% його економічного зростання за останні роки пояснюється впровадженням передових технологій. Зосередженість Китаю на інноваціях і технологіях зробила його світовим лідером за витратами на наукові дослідження, витративши 136 мільярдів доларів у 2019 році, обігнавши Японію з 130 мільярдами доларів.

Інвестиції Китаю в науку і технології призвели до збільшення числа науковців у країні, яке досягло 926 тис. осіб. Крім того, у Китаї навчається понад

23 мільйони студентів, що свідчить про велику увагу до освіти та розвитку людського капіталу.

Роль держави

Політика Китаю по відношенню до держсектору формулювалася на принципі «Тримати в руках великі держпідприємства і відпустити маленькі (принцип Чжуа Да Фан Сяо)». У новому тисячолітті Китай активізував компанію по приватизації великих підприємств.

При перегляді конституції в 1988 р недержавний сектор економіки був оголошений «доповненням» до державного. У 1993 р в конституції було закріплено поняття **«соціалістична ринкова економіка»**. У 1999 р недержавний сектор економіки трактувався як *«важлива складова частина соціалістичної ринкової економіки»*. У 2004 р в конституції закріплено поняття «недоторканність законно нажитої» приватної власності. У підсумку в період з 1992 по 2003 рік китайський уряд реалізувало держвласності на 63 млрд доларів.

До 2002 року 3322 з 4360 (76%) великих, а також 90% середніх і малих держпідприємств перетворилися в акціонерні компанії. Як наслідок 4098 (62%) з 6599 великих і середніх держпідприємств перестали бути збитковими. У складі 14 основних галузей промисловості, збитковими залишилися тільки дві: вугільна і військово-промислова. Прибутки у великій державній промисловості збільшилися в 2,4 рази, досягнувши 2,7% ВВП. Збитки в останній скоротилися майже на 27%. 11 держпідприємств Китаю увійшли в число 500 провідних ТНК світу. Загальна кількість великих промислових підприємств Китаю склала 2154.

РОЗДІЛ IV. ВСТУП У СОТ У ЯКОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПЛАНІВ НА МАЙБУТНЄ

Потрібно розуміти, що держава пройшла складний шлях, бажаючи вступити до СОТ адже процес складався з трьох етапів: підготовка, встановлення контактів та інтенсивний період переговорів, на які було витрачено близько 15 років.

Власне кажучи, у перші два етапи Китай прагнув отримати незвичний на той час статус – держави, що розвивається, та, разом із тим, і ринкової економіки одночасно, проте США спочатку не визнавали країну як таку, що призвело до складнощів у переговорному процесі. Нарешті, на третьому етапі Китай та США зуміли знайти гнучкий та прагматичний підхід до вирішення цієї проблеми, який дозволив Китаю отримати статус розвиненої країни.

Де-факто, шлях до СОТ почався навіть раніше – після реформ та політики відкритості, яку запровадив Китай у 1978 році, країна заявила про свою готовність повернутися до Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ).

У листопаді 1982 року Китай отримав статус спостерігача при ГАТТ, що дало йому право бути присутнім на засіданнях організації. Пізніше, після багатьох труднощів та переговорів, Китай став повноправним членом СОТ, що дало йому можливість брати участь у міжнародній торгівлі на рівних з іншими країнами. Вступ до СОТ відіграв важливу роль у розвитку китайської економіки та покращенні її міжнародного статусу.

10 липня 1986 року, Цянь Цзядун, представник Китаю при ООН, передав Артуру Дунелю, генеральному директору ГАТТ, заяву про відновлення статусу Китаю як учасника угоди [6].

У цій заяві були включені «Три принципи повторного вступу до ГАТТ», що означало офіційний початок процесу переговорів про повторний прийом Китаю до ГАТТ.

Варто зауважити, що заявка Китаю стосувалася швидше набуття статусу підписанта Угоди, а не повноцінного членства у останній. Китай увійшов до країн-засновників ГАТТ в травні 1948 року, але згодом зупинив участь у Угоді з низки причин. Саме тому у випадку Китаю мова йде не про первинний прийом, а про набуття раніше втраченого статусу.

Крім того, Китай є країною, що розвивається, тому як і інші економіки, що розвиваються, має право на отримання відповідних пільг. Питання про статус країни, що розвивається, має як політичне, так і економічне значення.

З одного боку, Китай, як і раніше, знаходиться на початковій стадії економічного розвитку, а з іншого – разом з іншими країнами, що розвиваються, просуває встановлення нового міжнародного політичного та економічного порядку.

Крім того, Китай заявив про готовність нести насамперед зобов'язання щодо зниження тарифів, ніж вимоги щодо імпорту. Вимоги до країн-учасниць Угоди залежали від типу їх економічних систем.

18 січня 1992 року, Ден Сяопін здійснив подорож до кількох міст у Китаї, включаючи Ухань, Шеньчжень, Чжухай і Шанхай. Після цієї поїздки було сформульовано низку тез, серед яких ключовою стала ідея про те, що ринкові механізми можуть бути успішно використані як у капіталістичній, так і в соціалістичній економіці.

9 червня 1992 року Цзян Цземін виступив у Партиїній школі Комуністичної партії Китаю (КПК) і підтримав позицію Ден Сяопіна, заявивши про необхідність проведення економічної реформи в Китаї з метою створення соціалістичної економіки з ринковими елементами.

12 жовтня 1992 року в Пекіні відбувся 14-й з'їзд КПК, на якому було оголошено, що метою економічної політики Китаю стане створення соціалістичної економіки з ринковими елементами. Це стало пріоритетом державної політики в Китаї.

Такі рішення засвідчили зміну у напрямку розвитку китайської економіки та підтвердили, що Китай переходить до економічної моделі з ринковими механізмами, що включає елементи соціалізму.

Швидкісне просування внутрішніх реформ відіграло важливу роль у запуску переговорів щодо повторного вступу Китаю до ГАТТ. Уже 21 жовтня 1992 року Міністерство зовнішньої торгівлі та економічного співробітництва направило свою делегацію на 11-те засідання Робочої групи з питання статусу Китаю як країни-учасниці ГАТТ.

Під час засідання було чітко заявлено, що головною метою економічних реформ в Китаї є будівництво соціалістичної ринкової економіки, і це, очікувалось, мало сприяти виведенню переговорів на новий рівень [7].

У травні 1993 року китайська делегація знову направила оновлену версію Меморандуму про політику Китаю у сфері зовнішньої торгівлі до Секретаріату ГАТТ, в якому було уточнено мету побудови соціалістичної ринкової економіки в Китаї.

Однак представники країн Заходу відмовилися визнавати економіку Китаю ринковою, наголошуючи на необхідності, щоб Китай прийняв застереження щодо виключних поправок. Голова делегації США Дороті Двоскін послідовно виступала проти надання китайській економіці статусу ринкової [8].

Після вступу до СОТ, Китай зазнав великих змін в своїй позиції - від непоступливого переговорника до активного учасника. Незважаючи на це, проблеми, пов'язані зі статусом Китаю як ринкової економіки та держави, що розвивається, залишилися нерозв'язаними та набули нових форм. Крім того, протистояння між Китаєм та США продовжується в межах СОТ.

В Організації є три ключові механізми: механізм вирішення спорів, механізм огляду торгової політики та механізм багатосторонніх переговорів щодо торгових питань.

Після вступу до СОТ, Китай розпочав процес активної адаптації до роботи всіх трьох механізмів та використовував отриманий досвід для захисту своїх національних інтересів.

Особливу увагу Китай приділив проблемам антидемпінгових заходів та проблемі "Стагнації економічних реформ у Китаї" у рамках механізму вирішення спорів та огляду торгової політики. Китайське керівництво зробило все можливе, щоб захистити свій статус ринкової економіки та зберегти свій статус держави, що розвивається, у межах взаємодії на майданчику для багатосторонніх переговорів з питань торгівлі.

Китай успішно адаптувався до правил СОТ і активно бере участь у створенні нових норм у галузі електронної торгівлі та сприяння інвестиціям. Це свідчить про те, що Китай прагне розвиватись за допомогою відкритості та співпраці, відмінно від традиційного протекціоністського підходу.

У січні 2019 року, 76 членів СОТ підписали Спільну заяву про початок переговорів з питань електронної торгівлі. Проте, деякі країни, зокрема Індія, відмовилися від участі в переговорах через те, що в умовах цифрового розриву розвиваються держави не можуть отримати всі вигоди з розвитку електронної торгівлі.

Також існують противники більш традиційного протекціоністського підходу, які вважають, що участь у багатосторонніх переговорах у рамках СОТ звужує простір для політичного маневру країн, що розвиваються.

Однак, Китай продовжує пропонувати нові шляхи розвитку та співпраці, що відкриває можливості для реалізації інтересів країн і підтримує загальний розвиток світової економіки.

Китай відрізняється від інших країн активною участю у переговорах з регулювання електронної торгівлі. Згідно зі статистикою ЮНКТАД за 2017 рік, китайський ринок електронної торгівлі досяг вражаючого обсягу в 1,93 трлн доларів, що ставить його на третє місце у світі за обсягом.

Роздрібна B2B-торгівля в Китаї досягла 1,06 трлн доларів США, що робить її найбільшою в світі. Додатки Alipay та WeChat мають зарубіжну аудиторію в 300 та 70 млн відповідно, а TikTok був завантажений понад 1 млрд разів [8].

Китай приєднався до провідних учасників переговорів з регулювання електронної торгівлі, таких як США та Європейський Союз. При цьому США має за мету подальшу лібералізацію торгівлі з увагою на вільний транскордонний потік даних. Європейський Союз, у свою чергу, намагається захистити приватне життя людини та виступає за встановлення диференційованих режимів захисту персональних та неперсональних даних.

Китай же визначається своєю ідентичністю та статусом держави, що розвивається, та грає визначальну роль у переговорах СОТ з електронної торгівлі. Він пропонує, щоб такі переговори були спрямовані на розвиток та враховували реальні труднощі та потреби країн, що розвиваються, з фокусом на сприянні транскордонній торгівлі товарами.

У розгляді питання сприяння інвестицій на платформі СОТ КНР з метою активного підтримання розвитку, я прагну відігравати провідну роль.

Традиційно, в міжнародному інвестиційному процесі розвинені країни виступають як інвестори, тоді як країни, що розвиваються, переважно виступають в ролі одержувачів іноземних інвестицій. З цієї причини, розвиваючись, країни ставляться до лібералізації інвестицій з особливою увагою та обережністю.

Китай, навпаки, належить до країн, які одночасно є великими реципієнтами прямих іноземних інвестицій та ключовими міжнародними інвесторами.

Крім того, Китай ініціював та очолив переговори СОТ щодо спрощення процедур інвестування, запропонувавши країнам, що розвиваються, не лише брати участь у переговорах, а й активно просувати власні рішення [15].

У жовтні 2016 р. Китай запропонував ініціативу щодо визначення програми сприяння інвестиціям у СОТ. У квітні 2017 р. Китай запропонував створити в Женеві механізм "Друзів сприяння спрощенню інвестицій з метою розвитку".

Цей механізм є неформальним діалоговим майданчиком, створеним для обговорення проблематики інвестицій, торгівлі та розвитку. Головною метою механізму є не лібералізація інвестиційної політики, а підвищення прозорості та передбачуваності інвестиційного процесу.

18 травня 2017 року організація "Друзі сприяння спрощенню інвестицій з метою розвитку" з Китаю прийняла спільну заяву з Індією та іншими країнами, які розвиваються, щодо початку переговорного процесу з питання сприяння спрощенню інвестицій з урахуванням наявних відмінностей у підходах.

Термін "спрощення інвестицій" вперше з'явився на порядку денному Генеральної ради СОТ. У грудні 2017 року, під час 11-ї Міністерської конференції СОТ, міністр торгівлі Китаю Чжун Шань скликав зустріч міністрів торгівлі з питання спрощення процедур інвестицій, яка завершилася ухваленням спільної міжміністерської заяви.

18 липня 2019 року відбулася зустріч СОТ в Женеві, присвячена спрощенню процедур інвестування. Під керівництвом Китаю учасники зустрічі домовилися про перехід до етапу предметного обговорення після обміну думками в письмовому вигляді.

На нараді обговорювалися подальші кроки, які можуть сприяти спрощенню інвестиційної політики, та були запропоновані конкретні заходи, які можуть бути охоплені рамками майбутніх багатосторонніх правил. Підсумковий документ, який було підготовлено, мав 140 сторінок.

5 листопада 2019 року у Шанхаї в рамках другої Китайської міжнародної виставки імпортованих товарів відбулася міжміністерська зустріч СОТ. На зустрічі були присутні делегати з більше ніж 30 країн-членів, які опублікували спільну

заяву міністрів, яка дала новий імпульс 12-й Міністерській конференції СОТ щодо спрощення процедур інвестування.

Китай прагне вийти на позицію лідера у нормотворчому процесі СОТ у нових галузях, таких як електронна торгівля та сприяння інвестиціям. Китай пропонує країнам, що розвиваються, просувати порядок денний сприяння розвитку на основі відкритості, а не обмежувальних заходів.

Еволюція відносин між Китаєм та СОТ дала нові можливості для участі Китаю в реформі системи глобального управління. Зокрема, слід відзначити, що лідерство Китаю в системі глобального управління базується на результативних внутрішніх економічних реформах.

В минулому, коли економічна система Китаю була значно відмінна від інших країн світу, Китай часто стикалася з зовнішнім тиском, що виражався у виключних поправках. Однак, коли головним завданням економічних реформ стало будівництво ринкової економіки, тиск на Китай в міжнародних переговорах помітно зменшився.

Крім того, Китай змушений підтримувати свій статус найбільшої економіки держави, що розвивається, світу. З одного боку, Китаю необхідно активно співпрацювати з іншими країнами, які є його природними союзниками у системі глобального управління.

З іншого боку, національні інтереси Китаю можуть суперечити інтересам інших країн, тому Китай повинен застосовувати гнучкий підхід, щоб забезпечити збереження міцних зв'язків між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

Вже раніше було зазначено, що китайська економіка потребує удосконалення державної системи макрорегулювання та макроконтролю. З огляду на вступ Китаю до СОТ, цей крок буде сприяти здоровому розвитку економіки.

Для цього необхідно максимально ефективно використовувати ринковий механізм та капітал, а також використовувати різні ринкові засоби макроконтролю для регулювання економічної структури.

Для досягнення цієї мети, на наш погляд, необхідний комплексний контроль за структурами постачання та збуту, що спрямований на розширення активного попиту.

Також необхідно регулювати структуру попиту та пропозиції на різних рівнях, включаючи макро- та мікроекономіку. Потрібно поєднувати розширення внутрішнього попиту з освоєнням світового ринку, за допомогою координування плану та ринку. Це сприятиме тому, щоб структура народного господарства стала більш скоординованою та досконалою.

Для досягнення цих цілей, необхідно використовувати повністю політичні засоби управління бюджетом, фінансами та податками, а також банківські послуги.

Треба знизити податки та залучати інвестиції у сучасні та високотехнологічні галузі, а також у центрально-західні регіони. Необхідно збільшувати фінансову допомогу цим промисловим галузям та районам, щоб допомогти їм досягти стабільного та стійкого розвитку.

Одночасно зростання економіки повинно супроводжуватися підвищенням рівня соціального захисту населення та інвестицій в науку та техніку, щоб перейти від екстенсивної моделі до інтенсивної.

Для досягнення цього необхідно посилити контроль за галузеутворюючими підприємствами та високооплачуваним персоналом, підвищити рівень соціального страхування бідного населення та збільшити бюджетні відрахування на професійну підготовку працівників.

Також потрібно збільшити доходи службовців та інвестиції в науку та техніку. Тільки таким чином можна регулювати промисловість, доходи та

зайнятість населення, регіональну структуру економіки та нормалізувати співвідношення між попитом та пропозицією.

ВИСНОВКИ

Феномен Китаю, і в цілому Східної і Південно-Східної Азії, – збільшення за останні 30 років частки в світовому валовому продукті з 4% до 25%, дозволяє говорити про появу нового лідера, який наздоганяє розвинені країни світу. Регіону, який подібно Японії в 60-і роки, починає створювати жорстку конкуренцію на ринку масових товарів високорозвиненим країнам і який фактично змінює уявлення про світову економіку (і політику). Концепція світу, розділеного на «золотий мільярд» і інші 5 млрд починає змінюватися, адже за «золотим мільярдом» стрімко рухаються 2 млрд азіатського населення, які мають доволі амбіційні плани.. У світовій економіці починають виділятися три полюси: два перших традиційні – Північна Америка (США, Канада) і Європа, другий – Азія, яка розвивається стрімкими темпами: Китай, Японія, Індія та інші країни Південно-Східної Азії.

Економічна мета Китаю до 2050 року – в 4 рази збільшити ВВП – дуже зухвала та амбіційна мета, реалізувавши яку Китай стане гегемоном нашого світу. Цілком очевидна і головна проблема на цьому шляху – зіткнення інтересів в боротьбі за ресурси з їх головними споживачами сьогодні – США та ЄС. Уже сьогодні економіці Китаю, що бурхливо зростає, бракує енергоресурсів і це при тому, що, згідно прогнозів, приблизно в цей період світ проходить пік видобутку нафти. Важливо відзначити, що в КНР це розуміють і адекватно реагують на цей виклик.

Інші проблеми Китаю також досить очевидні: перевиробництво товарів, безробіття, екологія. Досить сильне держрегулювання не дозволяє досягти Китаю ситуації ринкової рівноваги (балансу пропозиції і попиту товарів на внутрішньому ринку). Низькі доходи ведуть до перевиробництва – 88% виробленої продукції для внутрішнього ринку виявляються надлишковими. Результатом стає дефляція. Зберігається територіальна нерівномірність розвитку.

Повільна урбанізація стримує розвиток ринку в Китаї, створює проблеми з розвитком людського капіталу. У підсумку в Китаї існує надлишок пропозиції масових споживчих товарів і дефіцит фінансових, страхових, освітніх, установ охорони послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. China Statistical Yearbook. Beijing, China Statistics Press. 2002. P. 613.;
2. Yao Yutsai et al. Economic long-term development. Beijing: Renmin. 1999. S. 113.;
3. Shao Congming. The economy of China's districts through seventeen years of reform and opening up. Beijing: Chinese Statistics. 1996.;
4. Fan Gang. Graduality and Radicality: Some Theoretical Issues of System Transformation // Collected Works of Fan Gang. Heilongjiang: Jiaoyu. 1995.;
5. Wu Jinglian. Study of the issue of economic reform. Beijing: Renmin. 2000. S. 437.;
6. Wu Jinglian, Gao Xiaochuan et al. The General Project of Chinese Economic Reform. Shanghai: Yuan long. 2000.;
7. Xu Lianzhong, Fan Jie. The main problems influencing the development of the Chinese economy // Chinese Science. 2001. No. 2. S. 16.;
8. Xincheng Zhou. Economic Reforms in China: Achievements and Tasks // Problems of Management Theory and Practice. 1997. No. 2.;
9. Ma Ke, Li Jun. Commerce in China // China Intercontinental Publishing House. 2004. 515 p.;
10. Gao Jian. Deepening the reform, launching the economy, policy coordination // Finansovaya ekonomika. 2000. No. 2. S. 9.;
11. Wang Luolin, Wei Hou ai. The policy of development of the western regions of the PRC // Problems of theory and practice of management. 2003. No. 5. S. 51–57.;
12. Wang J. (2021) Development Debate: Does China Still Need Special and Differential Treatment // Difficult Times: WTO and China (2018–2019) / China's Permanent Mission to the World Trade Organization (ed.). Shanghai: Shanghai People's Publishing House. Shanghai People's Publishing House.

13. World Trade Organization (WTO) (2017) Investment Facilitation for Development. Joint Ministerial Statement, 13 December. WT/MIN(17)59. Режим доступа:

https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=240870

14. World Trade Organization (WTO) (2019) WTO Structured Discussion on Investment Facilitation for Development. 18 July. Режим доступа:

<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/WT/L/1072r1.pdf&Open=True>

15. Xiaoping D. (1993) Selected Works of Deng Xiaoping. People's Publishing House. Yang J. (2018) Deepening Diplomatic Work in the New Era Under the Guidance of Xi Jinping Thought on Diplomacy // Seeking Truth. No. 8.

16. Yaqing Q. (2010) International Society as a Process of Relations: Institutional Identity and China's Peaceful Rise // The Chinese Journal of International Politics. Vol. 3. No. 2. P. 129–53. Режим доступа: <https://www.jstor.org/stable/48615742>

17. Yi W. (2007) Negotiations of the Century: In the Days of the Re-Entry Negotiations. Central Party School Press. Zhang H. (1999) China's Accession to World Trade Organization // International Economic Cooperation. No. 4.

18. Zhao S. (2011) Review of anti-dumping and Countervailing Measures against the United States. Game of WTO Rules: Ten Years of China's Legal Practice in WTO Dispute Settlement / Li Chenggang (ed.). The Commercial Press. P. 133–134.

19. Zheng R. (2021) Thirty Years Old: Trade Policy Review Mechanism in My Eyes // Difficult Times: WTO and China (2018–2019) / China's Permanent Mission to the World Trade Organization (ed.). Shanghai: Shanghai People's Publishing House. Shanghai People's Publishing House.

20. Zhou Z. (2021) The First Experience of the First Sheep: China's Extraordinary Journey to Lead the Issue of Investment Facilitation // Difficult Times:

WTO and China (2018–2019) / China's Permanent Mission to the World Trade Organization (ed.). Shanghai: Shanghai People's Publishing House. Shanghai People's Publishing House.